

העמק דבר לפרשת וארא

פרק ו (המשך)

פרק ו, ב

ב וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל-מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה':

וידבר וגו'. כאשר השיב הקב"ה למשה על שאלותיו ותרעומותיו לשעה. בא דבור בפני עצמו שנצרך גם לשעה גם לדורות לדעת דרכיו ית'. ומשום הכי פסיק בסדרא בפני עצמה. וכיוצא בזה בספר דברים פרשת עקב ופרשת נצבים כמבואר שם.

וידבר אלהים. כבר ביארנו בספר בראשית בתחלתו (א,א) ובסופו (נ,כה) דזה השם משמעו כמה פעמים על הנהגת הטבע שברא הוא ית' כדכתיב בראשית ברא אלהים. ומובן לפי הענין. וכן כאן משמעות הפסוק וידבר אלהים שהוא בורא הטבע.

ויאמר אליו אני ה'. המהוה הכל בהשגחה פרטית. ולא כבשר ודם הבונה, אין כחו בבית אלא עד שלא, אבל אח"כ אין הבית עומד בכחו. אבל התבל שנבראת בשם אלהים היא עומדת ומתקיימת בשם הויה המהוה הכל. ובזה נכלל תשובה על שאלת משה שכסבור דגזרת פרעה נעשה שלא בהשגחה ממנו ית' אלא בטבע הענין כמו שכתבתי. והשיב דגם הטבע היא בהשגחה.

כתיב כאן בשני לשונות וידבר ויאמר. וכבר ביארו חז"ל במכות (יא,א) דבמקום שאינו דיבורי דיני תורה. ההבדל בין דבור ואמירה הוא שדבור משמעו קשות ואמירה רכות. וכאן דכתיב שני לשונות הוא כמו שכתבתי ריש ס' בראשית מאמרם ז"ל בבראשית רבה מתחלה ברא הקב"ה עולמו בדין ראה שאינו מתקיים שיתף רחמים בדין. וביארנו שם דמתחלה היתה הבריאה בדין. אבל הקיום אי אפשר לעמוד אלא בשתוף רחמים. והוא הדין כאן וידבר אלהים. הוא שם הבריאה. והיה ראוי ע"פ הדין להעניש משה על דבריו. אבל ויאמר אליו אני ה' המהוה העולם. ובזה הוא בשתוף רחמים.

פרק ו, ג

ג וַאֲרָא אֶל-אַבְרָהָם אֶל-יִצְחָק וְאֶל-יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי וְשְׁמִי ה' לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם:

וארא אל וגו' באל שדי. כבר נתבאר בספר בראשית בכל המקום שנזכר זה השם שבא להראות דתכלית הבריאה והטבע שהיה אך שימלא כבוד ה' וכדכתיב כל פעל ה' למענהו. כל נקרא בשמי וגו' ובספר במדבר בפסוק (יד,כא) ואולם חי אני וימלא כבוד ה'. מבואר.

וע"ז בא שם שדי שאמר לעולמו די. היינו בזה האופן דוקא נשלם תכלית רצונו שימלא כבודו ית' ולא כן אם היה פחות מזה. ואף על גב שאין כח אנושי להבין זאת איך דוקא בזה האופן היה נתמלא כבוד ה' ולא באופן אחר. אבל כך הוא ידיעותיו של הקב"ה ואין לנו להרהר אח"ז, כמו שאין לחקור מה לפניו מה לאחריו של הבריאה. ובשעה שנתגלה ה' לאבות הודיע להם כי כל התכלית הוא כבודו ית' וזהו שם שדי.

ושמי ה' לא נודעתי להם. כי שמי ה' שהוא מהוה הכל. שהרי לפי הנראה כל שבא ונעשה על הארץ ואין בו זה התכלית אינו מהשגחתו ית'. אבל באמת אינו כן אלא אני ה'. אף על גב שהוא סותר זה את זה לדעת אנוש אם שמי אל שדי אינו הכל בהשגחה ואם הכל בהשגחה על כורחך אינו חושש לכבודו ואין זה שדי. אבל האמת שאני אל שדי. ואני ה'. אלא שלא נודעתי לאבות איך הוא כן.

וזו היתה תשובה למשה ולימוד לדורות. דכמו שהאבות ראו כמה עתים שהיה נראה מזה העדר כבוד שמים, ולא הרהרו להקשות איך הוא, והרי הודעתי להם שאני אל שדי, כך אין למשה ולא לנו לדורות להתקשות בזה., אלא להאמין שכך הוא, ומסתמא סוף הדבר להגיע מזה כבודו ית'. [אכן לשון ושמי ה' משמעו שמות אותיות שמהוה את העולם. ומזה למדנו שלא כן משה. שהוא ידע שמו ית' והיינו שאמר משה לה' ואתה אמרת ידעתיך בשם. שהיינו ידיעת ה'. כמו שכתב הרמב"ן שם].

פרק ו פסוק, ד

ד וגם הקמתי את-בריתי אתם לתת להם את-ארץ פְּנֵעַן את ארץ מגְרִיהֶם אֲשֶׁר-גָּרוּ בָּהּ:
וגם הקימתי. עוד כמתרעם על משה ומודיע לעתיד כמה השגחתו על ישראל, והוכיח ע"ז שהרי הקימותי את בריתי אתם וגו'.

את ארץ מגוריהם אשר גרו בה. לא בשביל שהיא ארץ זבת חלב ודבש לבד הבטחתי אותה הארץ דוקא, אלא בשביל שהיא ארץ מגוריהם והורגלו בה בהשגחה פרטית, דהארץ גורם לזה הרבה כידוע, דהיא ארץ אשר ה' דורש אותה בפרטות. וזאת הבטחתי לבניהם הרי רצוני להיות משגיח עליהם.

פרק ו, ה

ה וגם אני שמעתי את-נאקת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבָדִים אתם וְאָזְכֹר את-בריתי:
וגם אני שמעתי. תיבת אני נראה מיותרת אלא גם זו הוכחה שעל כורחך הוא בהשגחה שהרי כבר ידעת שלא אתה לבד שמעת נאקת ישראל ומשתתף בצערם אלא גם אני שמעתי את נאקתם. כאומר אין אתה מרחם יותר ממני.

ואזכור את בריתי. ומאז דברתי עמך הזכרתי את בריתי להוציאם לא ארץ מגוריהם. הרי רצוני להשגיח עליהם דמשום הכי הזכרתי את בריתי. וכל זה היה למשה להשכיל כי לא רק בטבע הענין בא הרעה על ישראל אלא בכוונה ממנו ית' וממילא הכל בצדק.

פרק ו, ו

ו לכן אמר לבני-ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלת אתכם מעבדתם ונאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים :

לכן אמר לבני ישראל. כל הענין עד לבסוף ונתתי אותה לכם מורשה. שיבואר שכמו שיחל מעתה לעסוק ביציאת מצרים בכמה פרטים ולשונות של גאולה כאשר יבואר והוא התכלית להביא אל הארץ מקום מיוחד להשגחה פרטית. כך יהיה למורשה לדורות אפילו כשתצאו ממנה, כאשר יבואר עוד בזה הפסוק זהו בכלל אמירה זו לבני ישראל. וצוה הקב"ה אמור לבני ישראל דמשמעו שיאמר משה בעצמו ולא ע"י אהרן וכמו שכתבתי בספר במדבר כ"ה י"ב. וכן היה הדבור להלן בא דבר אל פרעה וגו'. שהיה הרצון שלא יהא אהרן בכל הדברות אלא בפעם הראשונה, כדי שלא יהיו מסרבים להאמין שנגלה ה' על משה מהטעם שביארנו שם. אבל עתה כאשר בא אהרן עמו והשריש אמונת הגאולה בלשונו שוב היה הרצון שיהא משה מדבר בעצמו. וכמו שהיה אח"כ מיציאת מצרים ואילך. אבל גם בזה סירב משה ונשתנה כאשר יבואר בפסוק י"ב ופסוק ל'.

אני ה'. כח כל הכחות שיש בעולם והיינו מהוה הכל.

והוצאתי אתכם וגו'. ביאר ארבע לשונות של גאולה שידוע שקבעו חז"ל נגדם ארבעה כוסות של יין. ויש להסביר ענין ד' לשונות. וגם הלא יפה הקשה במרדכי פרק ערבי פסחים למה זה קבעו ארבעה כוסות של יין ולא ארבעה מיני לחם או בשר וכדומה. והנה תניא בערבי פסחים (ק"ח, א) ת"ר כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול. והובא נוסח זו ברי"ף ורמב"ם וש"ע שמצוה לעשות כוס חמישית, ואינו לעיכובא. והוא פלא ממה נפשך או כי צריך להיות חובה או לא יבוא כלל. אבל הענין, דמושכל פשוט הוא שאי אפשר לצייר שיהא איש המוני שהוא כעבד כנעני עומד בעבודת חומר ולבנים ועלה במשך מועט למעלת ישראל, שיהא ראוי לעמוד במעמד הר סיני לקבל התורה במורא גדול של גלוי שכינה. ועל כורחך נדרש להעלות דעתו וצלמו של האדם לאט לאט. וכך היה בישראל שהיו מגושמים בצורה ובדעת ונתעלו במשך מועט עד שהגיעו להר סיני.

והיינו ד' לשונות של גאולה. מתחלה והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים. שהוא עסק חומר ולבנים, שיצאו מזה משעה שהגיעו למכת ערוב, כמו שיבואר להלן ח' כ"ח. ועדיין היו בחזקת משועבדים לעבדות עד שהגיעו למכת ברד, שאז החל להוקיר את ישראל כמו

שיבואר להלן ט' ל"ה. וע"ז כתיב והצלתי אתכם מעבודתם. הרי נתעלה עוד צלמם ודעתם לשבח. ועדיין היו תחת משרת המלוכה ודעת המלך עליהם. ובמכת בכורות הגיעו למעלת בני חורין, ע"ז כתיב וגאלתי וגו'. אח"כ העלה אותם הקב"ה למעלת ולקחתי אתכם לי לעם וגו'.

וקבעו לזכרון ארבעה כוסות שאין דבר מאכל ומשקה משנה תואר פניו ודעתו של אדם כמו שתיית יין המשמח לב ומטיב גהה. ובזה יבואר יפה ענין כוס חמישי להלן בפסוק הסמוך.

בזרוע נטויה ובשפטים גדולים. יש לבאר השנוים הנופלים במקראות בזה. פעם כתיב ביד חזקה לחוד. ופעם כתיב ביד חזקה ובזרוע נטויה. וכאן כתיב בזרוע נטויה ולא ביד חזקה. ולא דבר ריק הוא חלילה. ומתחלה יש להקדים לשון ברייתא דמכילתא פרשה בשלח על הפסוק ויושע ה' את ישראל מיד מצרים. כאדם שהוא אוחז את הצפור שאם רצה מיד הוא חונקה וכאדם שהוא שומט את העובר ממעי הפרה כמו שכתוב או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי. והביאור דמלבד חוזק מלכות מצרים באותו זמן היו עדו שני דברים למפגע לתכלית היציאה. אחד שהיו כל ישראל במקום אחד. וא"כ כשראה פרעה יד ה' כי חזקה היא עליו. היה אפשר לכלות את ישראל בפעם אחת. וכבר אמרו חז"ל בפסחים דף פ"ז ב' מאי דכתיב צדקת פרזונו בישראל, צדקה עשה הקב"ה שפזרן לבין האומות, אבל לא כן היה במצרים שהיו הכל במקום אחד. והיינו משל הצפור ביד אדם. ואם יבא חבירו החזק ממנו ויכהו פעם ושתיים שיניחנה מידו. מה הוא עושה כשרואה שאין יכול לעמוד נגדו. הרי זה חונקה להכעיס את שכנגדו ושוב אינו מועיל כל תקפו וגבורתו של המנגדו. וזה החשש היה בישראל. אבל הקב"ה הצילם. ולזה לא היה מועיל באמת תוקף המכות, אלא היה לזה עצה. כאשר היינו מיעצים להמכה את אוחז הצפור. שבשעה שהוא מכה לא יהיו הכאותיו בהפסק בינתיים שיהא בזה כדי להתיישב מה לעשות להכעיס. אלא יכהו פעם אחר פעם בזרוע נטויה עד שיניח את הצפור חיה, ואין להאוחז שהות לחשוב מה לעשות כי אם להניחה. כך עשה הקב"ה בשעה שנחו מן המכות לא נחו לגמרי באופן שיהיה יכול פרעה ויועזיו להתיישב מה לעשות נגד רצון ה'. אלא אותה מכה שעברה שימשה מיתה באנשים פרטים מגדולי פרעה וחכמיו. וכדאיתא במדרש רבה שמות (י,ב) פרשה זו. והביאו ראייה מדכתיב הנה אנכי נוגף ועיי"ש. וכל זה היה בכדי שלא יהא לפרעה ויועזיו שעה פנויה להסכים לזה. וזהו הנקרא בזרוע נטויה, ודרש המגיד זו החרב, פירוש מיתה שהיתה בין מכה למכה.

שנית שאינו מועיל חוזק המכות להוציא את המעונה מיד מעניו אלא באופן כשהמעונה צועק לצאת, מה שאין כן אם הוא אינו רוצה מה מועיל הכאותיו של המענה. וגם זה היה

במצרים שכמה אנשים סירבו לצאת באשר שכמה היו עשירים ושרי פרעה, או משום שלא רצו בעבודת ה' ותורתו, אבל מכל מקום הוציאים ה' במיתת דבר שהיתה על הרשעים שבישראל בשעת מכת חושך. והיינו שהמשיל התנא וכאדם שהוא שומט את העובר ממעי הפרה כו' לא מועיל המכות להפרה באשר אין העובר רוצה לצאת. ומכל מקום הוציא הקב"ה בעל כורחם. וזה נקרא ביד חזקה. שמשמעו בעל כורחם כלשון הנביא יחזקאל (כ, לג) אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם. ומפרש המגיד זו הדבר שהיה על ישראל והביא ראייה מלשון יד כמו דכתיב הנה יד ה' הויה. מעתה מובן שנוי המקראות דכאן אי אפשר לומר ביד חזקה שהרי הבחירה היה בידם שירצו כולם לצאת. ובמקום אחר (יג, ט) כתיב רק ביד חזקה ויבואר שמה לפי הענין.

(הרחב דבר:) ובזה הבאור אנו עומדים על כונת המגיד עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה. והנה לשון מקרא הוא בספר דברים ו' כ"א. כי ישאלך בנך וגו' ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה. אבל שם לא כתיב אלא ביד חזקה לחוד. ולמאי הוסיף המגיד ובזרוע נטויה ושינה מלשון המקרא. ולדברינו מבואר יפה שהחל לבאר שני הדברים שהיו מפריעים הגאולה אפילו ע"י המכות הגדולות. חדא שהיינו עבדים לפרעה, ותניא בתו"כ פרשת בחקותי (כו, יג) מהיות להם עבדים. עבדים היו למלכות ולא עבדים לעבדים. וזה היתה סיבה שהיו כמה אנשים שרים וממונים ולא רצו לצאת. שנית במצרים. במקום אחד ולא כשאר גליות שנתפזרו וא"כ היה אפשר לכלותן ביום א' בעת שנחו מן המכות. אבל ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה זו הדבר והוא לנגד המניעה הראשונה. ובזרוע נטויה זו החרב והוא נגד המניעה השניה זהו כוונת המגיד לפי הנדרש לספור. אבל בפסוק אינו מזכיר לפי הענין רק מניעה הראשונה. ולא מניעה השניה שאינו ענין לפרשת כי ישאלך בנך. ושם יבואר ברצות האל הגומר עלי. משום הכי לא נזכר שם ובזרוע נטויה.).

פרק ו, ז

ז וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעַם וְהִיִּיתִי לְכֶם לְאֱלֹהִים וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִמִּצְרָיִם:
לִי לְעַם. תהיו מנהיגים מלכותי.

והייתי לכם לאלהים. מנהיג טבע הליכות חיי עולם בהשגחה פרטית.

וידעתם כי אני ה'. הוא הבטחה אחרת. ולשון חמישי של מעלה. שכל כך תעלו בדעת עד שתגיעו למדרגה של וידעתם היינו דבקות ודעת אלהים. וכיוצא בזה מתפרש להלן ט"ז ו'.

והדבר מובן שיהיה בזמן מאוחר ממדרגה הקודמת כמו הלשונות הקודמים. והיה זה משעת מתן תורה ואילך.

(הרחב דבר: והנה בברכות (לח, א) הוכיח ר' נחמיה במשמעות המוציא שהוא להבא מהאי קרא דכתיב המוציא אתכם וגו' וכשנאמר פסוק זה למשה עדיין לא יצאו. ואיתא שם ורבנן הכי קאמר להו קוב"ה לישראל כד מפיקנא לכו, עבידנא לכו מילתא כי היכי דידיעיתו דאנא הוא דאפיקת יתכון ממצרים דכתיב וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא וגו'. ולכאורה אינו מובן, מאי הוכחה מרישיה דהאי קרא לטעמייהו. ולדברינו מבואר יפה דמדכתיב וידעתם כי אני ה' וגו' מוכח שפיר דלא מדבר מזמן שנאמר הפסוק אלא מזמן שעתידי להיות.)

וראוי לדעת שהבטחה זו אין הפירוש שיהיו כל ישראל בזהו הבחינה. דזה אי אפשר שיתנהג אומה שכל אנשיה יהיו משוקעים בדעת אלהים. אלא הפירוש שיהיו בכם הרבה אנשי מעלה. ובריש ס' ויקרא (א,א) ביארנו עפ"י ויק"ר (ב,א) דעל אלה אנשי מעלה כתיב אדם אחד מאלף מצאתי. והיינו שביארנו ענין ד' כוסות שנשתנו כל ישראל בצורתם ובדעתם מכאשר היו בד' מדרגות. אבל יש עוד כוס חמישי נגד זה הלשון של וידעתם וגו'. ובאשר אין חובה לכל ישראל להגיע לזו המדרגה. ע"כ זה הכוס הוא מצוה ולא חובה. ועיין מה שכתבתי להלן ט"ז ו'.

מתחת סבלות מצרים. הפלא היותר גדול שיגיע אדם שהיה תחת סבלות בחומר ולבנים מתעלה כל כך עד שהגיע לדעת ה'. וזהו דבר המגיד וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. פירוש אות הוא שהוא משובח. ומשום הכי מרגיש יותר.

פרק ו, ח

ח וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת-יְדֵי לְתֵת אֶתְּהָם לְאֶבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנִתַּתִּי אֶתְּהָם לְכֶם מִוְרֶשֶׁה אֲנִי ה':

ונתתי אתה לכם מורשה. לא לשעה שאתם תהיו בה לבד, אלא אפילו בשעה שאתם גולים ממנה הרי הוא שלכם, וכמו שאדם הפורש משדה ירושת אבותיו, לעולם דעתו עליה, ומשים לב שלא לשכוח הליכות אותה אחוזה. אולי יזכרו ה' לשוב אליה. כך א"י היא לנו מורשה לעד, וכמו שאמר ירמיה הנביא הציבי לך ציונים וגו' ועיין להלן ל"ב י"ג. ובזה נכלל הברית אשר לארץ כי יהא השגחתו בפרטית עליה. אפילו בשעה שאנו גולים. הליכות א"י וברית שלה למורשה לנו. ועיין בספר ויקרא כ"ו מכת בכורות מה שכתבתי שם.

פרק ו, ט

ט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בֶּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקְצֵר רוּחַ וַיַּעֲבֹדָה קִשָּׁה:
מקצר רוח. נשימה קצרה. וקשה לסבול דבור ארוך הנדרש להסבר ולהקשיב באורך רוח.
ומעבודה קשה. לא היה להם פנאי להיפנות לדבר. והדרש ע"ז יבואר להלן י"ג ט'.

פרק ו, יא

יא בֹּא דַבֵּר אֶל־פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַיִּשְׁלַח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ:
בא דבר. משה בעצמו. וכמו שכתבתי לעיל ו'.

פרק ו, יב

יב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פְּרַעֲה וְאֲנִי עֶרְל שְׁפֹתַיִם:

וידבר משה לפני ה'. לא שדבר אל ה' כי לא מצינו לעולם וידבר משה אל ה'. זולת יפקוד ה' וגו' ויש ע"ז דרוש במדרש רבה שם שמי שתובע צרכי צבור בא בחזקה. אבל כאן לא היה הדבור אל ה' אלא מדבר לעצמו. לפני ה'. הקב"ה האזין צערו. אבל אם לא היה הקב"ה משיב היה הולך ומקים דבר ה'.

לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה. ולא אמר ישמע אלי פרעה כמו שאמר להלן בפסוק ל'. גם שם כתיב תחילה הן אני ערל שפתים ואיך ישמע וגו' וכאן אמר להיפך. אבל מתחילה יש לדעת ההפרש בין לשון ישמעני. בין ישמע אלי. דישמעני משמעו שיהא נשמע לקבל דברו כמו אם אתה לו שמעני והיינו יקבל ממנו. אבל ישמע אלי משמעו שיטה אזנו לשמוע דברו וממילא מובן הפירוש ולא שמעו אל משה. היינו שלא הטו אוזן כלל לדבריו.

והנה עוד זאת לדעת דכל הדברות שהיו ביד משה. מלבד שאמר הלשון שדבר ה' עמו כאשר הוא בלי שום שינוי. עוד היה לו להסביר אח"כ איזה ביאור וכדומה, וכמו שביארנו ריש פרשת ויקרא ביאור לשון דבר ואמרת אליהם. ובזה יובן כמה פרשיות בזה הענין. והנה כשדבר משה בשם ה' לישראל כל אריכות המאמר וביאורו לא הטו אוזן לשמוע כלל, ואח"כ כשצוה הקב"ה למשה שילך וידבר לפרעה השיב - לאיזה תועלת יבא לפרעה ויקוה שיפיק רצון, הלא ישראל הקילו בכבודו ולא שמעו לדברו כלל, ואיך ישמעני פרעה לקבל ולעשות כדברי. ואע"פ שמה שלא שמעו אלי ישראל. הוא משום שלא הסברתי להם דברי בביאור ובהסבר יען שמקוצר רוח לא אבו שמוע כלל, אבל פרעה שיטה אוזן לי אוכל

להסביר היטב. ולבאר דברי ואז ישמעני לקבל ולעשות כדברי. על זה אמר ואני ערל שפתים איני יכול להסביר היטב. ובפסוק ל' יבואר עוד.

פרק ו, יג

יג וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן וַיְצַוֵם אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל-פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

ויצום אל בני ישראל. שלא לבד הדבור הראשון אלא כל מה שיהיו דברים יתירים לבד דבורו של הקב"ה בעצמו. יהיו שניהם מדברים או אהרן בעצמו עד שיוגמר הענין. **להוציא את בני ישראל מארץ מצרים.** לאפוקי אחר יציאת מצרים שוב לא יהא נצרך משה לאהרן בשום דבר. והיו משה מדבר בעצמו עם ישראל כל מה שנדרש. ובירושלמי ר"ה (ג,ה) איתא ויצום אל בני ישראל. הזהירם על שלוח עבדים ולמדו מהא דכתיב כאן שציום על בני ישראל. ולא נמצא אזהרה לישראל בכאן. אלא דומיא דאל פרעה הוא שלוח עבדיו ישראל כך לישראל היה זה הצווי.

פרק ו, יד

יד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי בֵּית-אֲבוֹתֵם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוּךְ וּפְלֹוא חֲצֹרֶן וְכַרְמֵי אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת רְאוּבֵן :

אלה ראשי בית אבותם. כאן ייחס בית הלוי באשר עד כה היה הרצון שיהא נעשה הכל ע"י משה בעצמו כמו במדבר ובהר סיני. ורק במדין צירף הקב"ה את אהרן לדיבור הראשון עם ישראל ועם פרעה אבל עתה כאשר נצטוו שניהם בכל העסק ואהרן היה גדולתו משום שהיה משבט לוי כמו שאמר ה' הלא אהרן אחיך הלוי. על כן מייחס עתה כל שבט לוי להודיע כמה היה גדול כח אותו שבט עד שכל כך גדולי הדור היו באותה שעה מהם ולא משבט ראובן ושמעון שהיו ראשונים להנהגת הדור כמבואר במדרש רבה במדבר (יג,ח) על זה הפסוק אלה ראשי וגו' רבנן אמרי כל השבטים לא הנהיגו שררה, ראובן שמעון ולוי הנהיגו שררה, מת ראובן נתנו שררה, מת שמעון נתנו ללוי מת לוי בקשו לתת שררה ליהודה יצאה בת קול ואמרה להם הניחו אותה כו'. ולא חזרה לבני ראובן ושמעון. משום שלא היו מהם גדולי הדור אלא הראשונים. אבל משבט לוי כל הנמנים בפרשה זו היו מצוינים בגדולה ובמעלה. והיה עוד הרבה בנים לכל אחד וכן היו בנים לחברון בן קהת כמבואר בס' (ג,כז כו,נח) משפחת החברוני. אלא שאין הכתוב מונה כי אם גדולי הדור שהנהיגו שררה על הצבור, וכ"ז גרם לאהרן שהיה גדול מכולם להצטרף לענין רם ונשא של יציאת מצרים. וכמו שסיפר הפסוק בדה"י א' (יב,כח) חשיבות

של צדוק הכהן הראש שהיו בית אביו שרים עשרים ושנים כך היה גדולת השבט מועיל לאהרן. אבל משה לא בא גדלותו מחמת שבא משבט לוי, אלא משום שהיה מסוגל לתורה, וכח התורה לבדו גדול ונעלה מכל יחס, כדתנן שלהי מס' הוריות. כמו איש מסוגל להיות בראש שרי צבאות המלחמה כבודו ויקרתו עולה על כל יחס קרובי מלכותא דארעא.

פרק ו, טז

טז וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי-לֵוִי לְתוֹלְדֹתָם גְּרִשׁוֹן וְקֹהֵת וּמֵרָרִי וּשְׁנִי חִיִּי לְוִי שִׁבְעַ וּשְׁלֹשִׁים וּמֵאֹת שָׁנָה:

ותולדתם. מבאר שאינו מונה בסדר גדולתם אלא בסדר תולדתם. דקהת היה גדול מכולם וכן הפירוש להלן פסוק י"ט אלה משפחת הלוי לתולדתם. וכיוצא בזה בספר בראשית כ"ה י"ג.

פרק ו, יז

יז בְּנֵי גְרִשׁוֹן לְבְנֵי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפַּחְתָּם:

למשפחתם. לא כתיב כזה בקהת ומררי בא ללמדנו דבני גרשון לא היו גדולים להנהיג כל הדור אלא למשפחתם ולא בכלל השבט משאין כן בני קהת ומררי אז.

פרק ו, כ

כ וַיִּקַּח עֶמְרָם אֶת-יֹוכָבֵד דָּדָתוֹ לֹו לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לֹו אֶת-אֶהֱרֹן וְאֶת-מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חִיִּי עֶמְרָם שִׁבְעַ וּשְׁלֹשִׁים וּמֵאֹת שָׁנָה:

לו לאשה ותלד לו. לא מיותר ללמד שאף על גב שהיו נזהרים בכל התורה עד שלא ניתנה. אבל ראה שהיא מיוחדת אך לו לאשה ורק לו ילדה בנים הללו.

פרק ו, כג

כג וַיִּקַּח אֶהֱרֹן אֶת-אֶלְיִשְׁבַּע בַּת-עַמִּינָדָב אַחֹת נַחֲשׁוֹן לֹו לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לֹו אֶת-נָדָב וְאֶת-אֲבִיהוּא אֶת-אֶלְעָזָר וְאֶת-אִיתָמָר:

לו לאשה ותלד לו. לו מיותר. מכאן למדו חז"ל בב"ב (קט,ב) לעולם ידבק אדם בטובים ותלו הבדל בין בני משה לבני אהרן משום משפחות הנשים והיינו דיוק הפסוק לו לאשה כראוי לו. ותלד לו ג"כ הכי דודאי גם זכותו גרם, וכמבואר לשון שאלתות דרב אחאי פרשה זו שאילתא מ"א על זה המאמר דמסיע זכותא דמשפחה דאבא ומשפחה דאימא ונפיק זרעה מהוגנא.

פרק ו, כה

**כה וְאֶלְעָזָר בֶּן-אֶהֱרֹן לָקַח-לוֹ מִבָּנוֹת פּוּטִיאל לֹא לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת-פִּינְחָס אֱלֹה רְאִשִּׁי
אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפַּחְתָּם:**

לקח לו. זה הלשון משונה מלשון הפסוק בפסוק כ' וכ"ג וגם לו חדא מיותר. ובא ללמדנו שאף על גב דבת פוטיאל לא היתה מיוחסת יותר מצפורה אשת משה, מכל מקום זכתה להוליד את פנחס, והיינו משום שהיתה לעזר גדול להליכות עולמו של אלעזר. והפירוש לקח לו הוא כמו שכתבתי בספר בראשית שהוא לעזר חייו והשביל שראה אליעזר שתסייעו הרבה להיות איש המעלה, לא דקדק על היחס והיתה משום זה ראויה לו לאשה וזכתה משום זה להוליד לו כראוי לו שהני נשי במאי זכין באתנוי גברי מה שאין כן צפורה אף על גב שהיתה צדקנית, אבל לא הועילה לגדלות משה כלל. ועיין מה שכתבתי לעיל (ב,כא).

פרק ו, כו

**כו הוא אֶהֱרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל-
צְבֹאתָם:**

הוא אהרן ומשה וגו'. לפי הפשט בעיני ישראל היה אהרן קודם למשה כמו שכתבתי לעיל שלא ידעו ערך משה משום שנתגדל בפלטין של מלך ובמדין, ולא הכירוהו כמו שידעו בקדושת אהרן.

פרק ו, כז

**כז הם הַמְדַבְּרִים אֶל-פְּרֹעָה מֶלֶךְ-מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה
וְאֶהֱרֹן:**

הוא משה ואהרן. בעיני פרעה מעולם היה גדול משה מאהרן. שהוא ידע שמו וחכמתו מכבר משאין כן שם אהרן.

פרק ו, כח

כח וַיְהִי בַיּוֹם דִּבְרַהּ ה' אֶל-מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:

ויהי ביום דבר ה' וגו'. כל זה לא היה אלא ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים. אבל אח"כ ידעו גם ישראל גדולת משה שהיא הרבה מאהרן. זה לפי הפשט. והדרש פרש"י לומר ששקולין כאחד. וזה פלא הלא ידוע דגדול משה מאהרן. וגם למאי הקדים אהרן

ומשה. למשה ואהרן. וגם אינו מובן לשון על צבאותם כאן כמו בפרק י"ב, נ"א דשם הוא ספור הענין שכך היה אבל לא כאן. אלא כך הענין, דכו עבודת הקרבנות היה אהרן גדול ממשה והיא המיוחדת לפרנסת ישראל כמו שכתבתי כמה פעמים. כך אפילו לפני יציאת מצרים והיו ישראל נדרשים לפרנסה. והיה לזה מועיל תפלת ש"ע שקבעו אבותינו אברהם יצחק ויעקב. והיה לזה אהרן מסוגל יותר ממשה. ובתרגום יונתן פרשת חקת (כ,כט) בפטירת אהרן אי' שמשה בכה עליו ואמר ליו עמוד צלותהון דישראל. והנה בהיותם במצרים היו ניזונים מאוצר המלכה על סיר הבשר ולחם לשובע עפ"י עבודתם. אבל בעת היציאה ועוד לא יצאו לגמרי ולא הגיעו לנס של חררה והמן והרי כבר הפסיקו מלעבוד סבלות מצרים. ולא היו ניזונים מאוצר, היה פרנסתם כ"ז המשך בהשתדלות עצמם. ובהליכות עולם בדרך נס נסתר, וזה היה בכח תפלות אהרן ומשה. ואהרן קודם כמו שכתבתי והיינו דכתיב הוציאו את בני ישראל. בשעת הוצאה היתה עבודת אהרן לפרנסתם קודמת למשה. וביאר הכתוב על צבאותם. דמשמעו כמו הלא צבא לאנוש עלי ארץ היינו תכליתו למה שנוצר, וכן פירוש כאן ולהלן על צבאותם כל תכלית האומה הישראלית שיהיו רק עיניהם תלויות על הקב"ה בפרנסה, וביותר בשעה שהם בחו"ל ולא הגיעו לא", דשם עיקר הברכה ברגלים שהמה ר"ה כידוע ויבואר עוד להלן (כח,כט). מה שאין כן בהיות ישראל בגולה בארץ לא להם תלויים בהשגחת ה' בכל יום מעין ברכתיו וזה תלוי בתפלה בכל יום והוא תכלית ישראל. וע"ז היה אהרן מיוחד בכל אותו המשך. הם המדברים וגו'. ללחום עם פרעה היה משה גדול מאהרן שהיה בא בכח התורה שהיא חרבן של ישראל.

ויהי ביום דבר ה' וגו'. כ"ז שהיה אהרן בפרנסה גדול ממשה היה רק בעת יציאת מצרים אבל אח"כ כשהיו במדבר וירד המן לישראל בנס נגלה היה הכל ע"י משה ולא הוצרכו אז לתפלה קבועה כמו שכתבתי בספר במדבר בפרשת מי מריבה וכמה פעמים ובשביל שלעולם נצרכים ישראל שני דברים אלו היינו פרנסה והגנה ופרנסה קודם להגנה. ומשום הכי כתיב תחלת בשירה (טו,ו) ימינך ה' נאדרי בכח ואח"כ ימינך ה' תרעץ אויב משום הכי אמרו חז"ל שגדולים אלו שקולים זה כזה. פירוש דשני גדולי ישראל אלו נחוצים היו בהליכות עם ה' אף על גב שכח משה באמת גדול מכח אהרן. מכל מקום נצרך כח אהרן בגדולתו לישראל כמו משה וגם קודם לו באשר פרנסה קודם להגנה ועיין מה שכתבתי להלן (כח, כב) בענין חשן ואפוד.

פרק ו, כט

כַּט וַיִּדְבֹר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר אֲנִי ה' דִּבֵּר אֶל-פְּרַעֲה מִלֶּךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל-אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלָיְךָ:

את כל אשר אני דובר. דיקו אני ולא אמר אשר הנני מדבר. או אשר אדבר אלא מדקדק לומר אני בכל כבודי. וכיוצא בזה דקדקנו להלן כ"ג כ' והכוונה כמו שכתבתי שהיו שני אופני דברות ה' עם משה. היינו הפרשה כאשר הוא והבאור שהוא במקום תורה שבע"פ. וביארנו בפסוק י"ג שהועיל משה בטענתו שיהא כל ההסברים ורובי דברים הן לפרעה הן לישראל ע"י אהרן. עתה אמר ה' למשה שעכמה פעמים הדבור אשר אני בכל כבודי שהוא המאמר עצמו תדבר בעצמך לפרעה ואהרן יבארו ויסבירו לפרעה. ולזה לא שייך טענת משה שהוא ערל שפתיים, שהרי אז שכניה מדברת מתוך גרונו והיו הדברים יוצאים מזוקקים, וזהו שהקדים ה' לומר אני ה'. לומר אני בכבודי, וזהו כבודי שתהא אתה מדבר מה שאני דובר.

פרק ו, ל

ל וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' הֵן אֲנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פְּרַעֲה :
הן אני ערל שפתיים. הוסיף לסרב גם לזה בטענה אחרת. באשר שהוא בעצם ערל שפתיים ובזוי ונקלה בעיני פרעה. ע"כ לא ירצה לשמוע אלי כלל. כי אין זה לפי כבודו לשמוע מעלג לשון תמיד. ונחשב טענה זו לשפלות רוח ממה שחשב שקל הוא בעיני פרעה וכתוב לפני ה' שדבר צערו בפני עצמו מה יהיה מזה. והקב"ה רחם עליו בהיות מעצם ענוה ושפלות רוח.

פרק ז

פרק ז, א

א וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה רְאֵה נִתְתִּיד אֱלֹהִים לְפְרַעֲה וְאַהֲרֹן אַחִיד יִהְיֶה נְבִיאָךְ:
ראה. התבונן בדבר.

נתתוך אלהים לפרעה. כן יהיה כאשר דברת שלא תדבר בעצמך לפרעה אבל לא משום שתהיה שפל ונבזה בעיניו. אלא משום שהוא יחשוב שאתה גדול כל כך כמו אלהים. שלא בנקל גם לפניו להיות נדבר עם אלהים. כך תהא נחשב בעיניו שאינו ראוי לשמוע מפיו כי אם מפי אהרן שהוא נביאך. ונתקיים במשה כל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו ודייק ה' באמרו נתתוך אלהים לפרעה משאין כן לישראל. שאף על גב דכתיב והיה הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים. אין הפירוש אלא שיהיה מנבא אותו כאלהים אבל לא נחשב

לו לישראל לאלהים ח"ו. והמה דברו עמו כמה פעמים כמו עם שאר גדולי ישראל. ועיין להלן י' כ"ד אבל פרעה היה מחשב את משה כמו אלהים שאינו הגון לדבר עמו.

פרק ז, ב

ב אֶתְּהָ תִּדְבֶּר אֶת כָּל-אֲשֶׁר אֶצְוֶךָ וְאַהְרֹן אַחִיד יְדַבֵּר אֶל-פְּרַעְה וְשַׁלַּח אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ:

את כל אשר אצוך. נכלל שני אופני הדבור עיינו גוף המאמר והבאור. שהוא כמו תורה שבכתב ובע"פ וכ"ן הוא להלן כ"ה כ"ב. ובספר דברים י"ח י"ח עיי"ש.
ושלח את בני ישראל מארצו. אין כאן מקומו עד להלן (פסוק ד) והוצאתי וגו'. אלא הודיע לו שיהיה כן עד גמר הענין שלפי טענת משה לא היה ראוי להיות אהרן מדבר רק עד שיראה שמשה גדול הוא בעיני פרעה. אבל לפי דבר ה' שהוא יהיה אלהים לפרעה. א"כ יהיה כן עד גמר הענין והשילוח שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור.

פרק ז פסוק, ג

ג וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת-לֵב פְּרַעְה וְהִרְבִּיתִי אֶת-אֶתְתִּי וְאֶת-מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם :

ואני אקשה את לב פרעה. כבר הודיע ה' למשה לעיל ג' י"ט ואני ידעתי וגו' אבל הוסיף כאן לפי דבר ה' (פסוק א) שיהא מוראו של משה על פרעה כמו אלהים א"כ ידע היטב שלא יפול מדבריך מאומה וא"כ היאך לא יהיה נחת. על זה אמר ה' שבאמת מצד הסברא הוא פלא, אבל אני אקשה וגו' והוא ג"כ מפלאות תמים דעים ית' שהחזיק את דעו כד'.
והרביתי את אתתי. המה הידיעות שבאו עליהם המכות לאות כי כן הוא. כמו שאמר ה' בזאת תדע כי אני ה' למען תדע כי אין כה' אלהינו. לעמן תדע כי אני ה' בקרב הארץ בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. למען תדע כי לה' הארץ וכמו שיבואר בכל ידיעה במקומו משמעה. ועוד עיין להלן י' א' מה שכתבתי. והיינו דכתיב תהלים ק"ה שמו במ דברי אותותיו. הדברים הם אותותיו.

ואת מופתי. היינו דברים נפלאים המפתים את הלב להיות נכנע ועיין להלן פסוק ט'.

פרק ז, ד

ד וְלֹא-יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פְּרַעְה וְנָתַתִּי אֶת-יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת-צְבָאתִי אֶת-עַמִּי בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בְּשַׁפְטִים גְּדֹלִים:

ולא ישמע אליכם וגו'. אין הכונה שלא יציית לעשות כדבריהם. דזה כבר אמר ואני אקשה וגו'. וגם לעיל. וגם לשון אליכם אינו במשמע כך כמו שכתבתי לעיל ו' י"ב אלא כל המאמר

עד סוף הוא סדר הגאולה איך יהיה עד גאולה שלימה כאשר יבואר. והודיע ה' שתגיע שעה שמלבד שלא יציית עוד ימצאו לב לומר שלא ישמע כלל דבריהם. והיינו במכת חשך שהזהירם לא תוסיפו לראות פני וגו'. ואז ונתתי את ידי. הוא מכת בכורות שהוא מעין דבר שמכונה בשם יד.

והוצאתי את צבאותי את עמי. פירוש במדרש רבה דצבאותי המה מלאכי מעלה שהיו במצרים עם השכינה שגלתה עם, וכמו שכתבתי בספר בראשית ט"ו ז' שהיה הכנה לזה ל" שנה לפני ברית בין הבתרים. עתה אוציאם יחד.

את עמי וגו' מארץ מצרים. זהו יציאה מקומית. ולא יציאה, כאשר יבואר. **בשפטים גדולים.** לא מדבר בכל עשר מכות אלא במכת בכורות לבד. שנעשה אז באלהי מצרים שפטים. וסמך הקב"ה ידיעה זו ליציאת מלאכי מעלה שזה גרם לדבר, כי בעת היות במצרים צבאות הקדושה, נגד זה נתחזקו כוחות הטומאה כי זה נגד זה עשה האלהים. ומשום שהמקום מסוגל לטומאה יותר מלקדושה שלא בא לשם אלא במקרה בשביל ישראל משום הכי נתחזקו כוחות הטומאה כמו ערך כוחות הקדושה. וכאשר יצאו צבאות הקדושה נתבטלו כוחות הטומאה להיות בשפע שמה, וממילא נעשה שפטים בצורות שנעשו לאותם הכוחות. כמו בצאת הנשמה מן הגוף. משתנה צורת הגוף ונשחת הרבה בחמה אופני כעור.

פרק ז, ה

ה וידעו מצרים פי-אני ה' בנטתי את-ידי על-מצרים והוצאתי את-בני-ישראל מתוכם: **וידעו מצרים וגו'.** אינו מדבר בידיעה שע"י עשר מכות. דאם כן היה לומר כך אחר ונתתי את ידי וגו'. או אחר והרביתי את אתתי וגו'. אלא גם זה המאמר הוא מסדר הגאולה עד שיגיעו לגאולה שלימה דבאמת במכות עצמם לא נודע כל כך יד ה' למצרים רק לפרעה שנעשה הכל לעיניו ונוכח כי דבר ה' הוא וכמבואר הלשון בכל מקום למען תדע וגו' אבל כל מצריים לא נוכחו כ"כ. וגם לא שלטו בהם המכות בתוקף עוזה כמו בסמוך לפרעה כאשר יבואר עוד. ומודיע ה' שאחר יציאה מקומית ולא היה עוד גאולה שלימה אלא מפרעה,, שהוא הוציאם לחרות לגמרי, וכמאמר ה' למשה לפני מכת בכורות. כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה (יא,א) אבל כל מצריים כסבורים היו שישובו לעבודתם ועל מנת כן השאילום כ"כ. אך בהגיעם לים סוף אז כתיב להלן י"ד ד' וידעו מצרים כי אני ה'. שאז ראו הכל את היד הגדולה שנעשה לעיניהם. וזהו דבר ה' כאן.

וידעו מצרים כי אני ה' בנטותי את ידי על מצרים ולא אמר בנתני את ידי. כי לא היה שם דבר. אלא נטיית היד על הים לשוב על מצרים. אז והוצאתי את בני ישראל מתוכם. תהיה יציאה רוחנית והוא גאולה שלימה ועיין להלן י"ב ל"ג.

פרק ז, ו

ו וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתָם כִּן עָשׂוּ:

כאשר צוה ה'. היה ראוי לומר כאשר דבר ה', כמו דכתיב באברהם וילך אברם כאשר דבר אליו ה' (י"ב,ד). אלא צוה משמעו דברים שבע"פ לבד המפורש בתורה כמו שכתבתי כמה פעמים והיה עוד דברים כאן איך להתנהג בענין נפלא זה.

פרק ז, ז

ז ומֹשֶׁה בְּן-שָׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בְּן-שְׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל-פְּרֹעֹה:

בדברם אל פרעה. ולא כתיב בדבר ה' עמהם. כי באמת היה דבר ה' לאהרן בכמה שנים קודם כדכתיב בשמו"א (ב,כז) שאמר ה' לעלי הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים וגו'.

פרק ז, ח

ח וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְאַל-אַהֲרֹן לֵאמֹר:

ואל אהרן. היה במשמעו שהדבור היה שוה לשניהם. ויותר משמע כן מהכתוב בסמוך כי ידבר אליכם וגו' אבל מלשון ואמרת אל אהרון משמע שמדבר עם משה לבדו. אלא הענין כמבואר בתרגום יונתן בפסוק (ו,כח) ויהי ביום דבר ה'. דהוי אהרן מצית אודניה ושמע מה דמליל עמיה. פירוש שדיבר עם משה. ואהרן עומד אצלו ושמע מה שמדבר עם משה. וכל זה לא היה אלא במצרים, אבל במדבר לא שמע אהרן כלל בשעת הדבור. אפילו במקום דכתיב וידבר ה' אל משה ואל אהרן. והוכחה ברורה לזה מבואר בספר במדבר כ' כ"ג עיי"ש.

פרק ז, ט

ט כִּי יִדְבַר אֲלֵכֶם פְּרֹעֹה לֵאמֹר תָּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאַמְרַתְּ אֶל-אַהֲרֹן קַח אֶת-מַטְּוֶה וְהִשְׁלַךְ לַפְּנֵי-פְרֹעֹה יְהִי לְתַנּוּן:

תנו לכם מופת. הכלל הוא כמו שכתב הרמב"ן בספר דברים י"ג ב' דאות הוא אפילו אינו דבר פלא אלא צמצום השעה. ומופת הוא דבר פלא. משום הכי המופת נקרא ג"כ אות. ואין האות נקרא מופת. והכי איתא בספרי.

קח את מטך. הראב"ע כתב שהוא מטה משה. והוכיח שכן הוא. מדכתיב במכת דם ג"כ קח מטך ואח"כ כתיב וירם במטה בה"א הידיעה דמשמע מטה הידוע והוא של משה. ועוד מקרא מלא כתיב בפרשת בשלח (יז,ה) שאמר ה' למשה ומטך אשר הכית בו את היאור. הרי דמטה משה היה והכי נראה דעת רש"י שכתב יהי לתנין. - נחש. והרי ידוע דבכל מקום נחש ותנין שני מינים המה. נחש הוא ביבשה ותנין הוא במים. מכל מקום הכריח רש"י שכאן הוא דבר אחד. מדכתיב במכת דם (פסוק טו) והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך ולא אמר אשר נהפך לתנין. אלא היינו הך. א"כ מבואר דלדעת רש"י דאותו מטה משה שנהפך לנחש הוא אשר נהפך לתנין.

ויש לזה כעין ראייה מדברי חז"ל בשבת (צז,א) דאמרו על ויבלע מטה אהרן את מטתם. אר"א נס בתוך נס. ומשמע מפרש"י שם דאפילו היה בולע כשהוא תנין היה נס. ועיין מהרש"א בחידושי אגדות. ואי איתא שהיה תנין אשר במים הרי דרכו לבלוע את הקטן ממנו. אלא על כורחך היה נחש של יבשה שאין דרכו לבלוע הקטן ממנו. אבל כל זה דוחק שהרי בכל מקום תנין אינו נחש. ותו דבפירוש איתא במדרש רבה ובתנחומא והביאו במהרש"א שם. דאלו בלע כשהיה תנין לא היה פלא. ותו דמשמעות מטך הוא של אהרן שמדבר עמו. אלא נראה לבאר כפשוטו דמטה אהרן הוא שנהפך לתנין לפני פרעה, ומטה משה הוא שנהפך לנחש לפני ישראל. ובמכת דם יבוארו הכתובים על נכון.

(הרחב דבר:) והנה במדרש רבה (ט,ב) דרשו בפרשה זו קח את מטך הראה לו מקל עי"ש. ולכאורה תמוה מאין מוצא הדרש. והרי כמה פעמים כתיב כן להלן לצורך הענין ולא ניתן לדרוש כזה. אלא דקדקו חז"ל יפה כאן, דבשלמא להלן (פסוק יט) שאמר נטה ידך הרי נצרך לקחת את המטה בידו, לא כמו שאוחז אותו בכפו בשעת עמידה והליכה בראש המטה. אלא ליקח באמצע המטה ומטה ידו עמו. אבל כאן שלא היה כן רק השלכה לא היה נצרך לקחת המטה באמצעו, אלא באחזו בראש המטה ירף ידו ממנו ויהי מושלך לארץ. אלא מכאן יצא הדרש שהיה הצווי להראות את המטה בתורת התראה. זהו ביאור המדרש ומכאן ראייה שחז"ל כוונו לדעתנו שהיה מטה אהרן כמשמעו. דאילו היה מטה משה היה נצרך לומר לאהרן קח את מטך מיד משה והשלך אלא כמו שכתבתי).

י וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל-פְּרַעֲה וַיַּעֲשׂוּ-כֵן כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' וַיִּשְׁלַךְ אַהֲרֹן אֶת-מִטְהוֹ לִפְנֵי פְרַעֲה וּלְפָנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנּוּן:

כאשר צוה ה'. שלא עשו מופת עד שדבר פרעה תנו לכם מופת. והכי איתא במדרש רבה וכתב צוה דמשמעו בע"פ. כמו שכתבתי לעיל שהיה גם בזה עוד דברים בע"פ. ואולי נצטוו לפתות את פרעה שיבקש מופת.

פרק ז, יא

יֵא וַיִּקְרָא גַם-פְּרַעֲה לְחַכְמָיִם וְלִמְכַשְׁפִּים וַיַּעֲשׂוּ גַם-הֵם חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלִהְטִיהֶם כֵּן:

לחכמים. היינו חכמי הטבע שיכולים לעשות באחיזת עינים.

ולמכשפים. היינו מעשה כשפים כמשמעו.

ויעשו גם הם חרטמי מצרים בלהטיהם. יש להבין סדר המקרא אם הן המה חרטמים המה מכשפים. למאי חלקן הכתוב. ועוד הא בדניאל מבואר דשני דברים המה. ואם באמת כן הוא דשני דברים המה. היאך מתפרש ויעשו גם הם המכשפים. שבהם דבר הכתוב ומסיים חרטמי מצרים. וגם לשון גם הם חרטמי אינו מדויק, והכי מיבעי גם חרטמי. אלא כך הענין שידוע מ"ש חז"ל בסנהדרין סוף פרק ד' מיתות (ז,ב) דבלהטיהם הוא מעשה כשפים. ובלטיהם הוא מעשה שדים. וחרטמי מצרים היו בבחינה עליונה ממכשפים. שהמכשפים לא היו יכולים להשתמש בשדים. ומשום הכי להלן במכת דם וצפרדע וכנים כתיב רק חרטמים ובלטיהם. שהמכשפים לא היו יכולין לעשות כן בכשוף. אלא החרטמים ומעשה שדים היו יכולים לעשות כן. אמנם במעשה התנין עשו החכמים באחיזת עינים. והמכשפים בכשוף. והודיע הכתוב אשר לא די שהמכשפים עשו בכשוף, אלא גם החרטמים שהיו יכולין לעשות כן בלטיהם. לא רצו לטרוח ולהטריח את השדים בדבר קל בעיניהם. עד שגם המה עשו בלהטיהם היינו כישוף. וא"כ פירוש הכתוב ויעשו גם הם. היינו המכשפים.

חרטמי מצרים. קאי תיבת גם על חרטומי מצרים ג"כ כאלו כתיב ויעשו גם הם. גם חרטמי **(הרחב דבר:)** והנה הקילו בזה בכבוד משה ואהרן. לומר שאין צריך לזה חכמה יתירה ויגיעה של מעשה השדים. והיינו דאיתא במנחות (פה,א) שיחני וממרא התלוצצו במשה ואהרן. ואמר תבן אתה מכניס לעפריים. ומשה השיב אין אמרי אינשי למתא ירקי. ירקי שקול. ופרש"י דחוק. אבל הכונה האמיתית דתבן אין במ הבדל בין תבן טוב לרע. וא"כ ודאי אין להכניס תבן למכור אלא במקום שאין שם תבן כלל. משאין כן ירקות יש כמה מינים שונים. יש מהם פשוטים ונמכרים בזול ויש מהם נפלאים ויקרים מאד. ע"כ מי שיש לו איזה ירק נפלא אינו מביאו אלא במקום שיש שם הרבה ירקות ויודעים להוקיר זה הירק

הנפלא. מה שאין כן במקום שאין מצוי שם מיני ירקות אינם יודעים להוקיר זה המין יקר המציאות. כך לפי שהבינו יוחני וממרא שמשה ואהרן עושים כשפים, שאלו יפה דלא במצרים יש להביא דבר כישוף, אבל משה ואהרן בידעם שאין בזה דבר כישוף השיבו כי אין ראוי לעשות כזה כי אם במצרים, ששם ידעו והבינו היטב כוחות הכישוף וידעו להוקיר פעולתם שהוא נשגב ממעשה הכישוף. מה שאין כן במקום אחר יהיו סבורים שכל מה שנעשה ע"י משה הוא כישוף. (אחר כך ראיתי זה בדרשות הר"ן).

פרק ז, יב

יב וַיִּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטְהוּ וַיְהִיו לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה-אֶהֱרֹן אֶת-מַטְתָּם:

ויבלע מטה אהרן. כבר ידוע דרשת חז"ל בשבת (צז,א) ולפי הפשט, באשר שדרך כישוף דלאחר שנפטר הכישוף שב כל דבר להווייתו תחלה. כדאיתא ס"פ ד' י. משום הכי סיפר הכתוב שהבליעה היה בהחלט שאפילו כששב התנין של אהרן למטה נשאר מטות החרטמים נבלעים במטה אהרן.

פרק ז, יג

יג וַיִּחַזַק לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה':

ולא שמע אלהים. התברך בלבבו לומר שאינו אלא כישוף, אלא שיכולים יותר מחרטומיו ומכשפיו, וזהו לא שמע אלהים לא הטה אזנו לשמוע הוכחתם שאינו כישוף.

פרק ז, טו

טו לָךְ אֶל-פְּרָעָה בְּבִקְרֵה הַיָּם יֵצֵא הַמַּיִמָּה וְנִצְבְּתָה לְקִרְאָתוֹ עַל-שִׁפְתֵי הַיָּם וְהַמַּטָּה אֲשֶׁר-נִהַפְּדוּ לְנַחֵשׁ תִּקַּח בְּיָדְךָ:

והמטה אשר נהפך לנחש. הוא מטה משה כמו שכתבתי לעיל. ואף על גב שלא נשתמשו בזה המטה במכה זו לעין כל כמו שיבואר מכל מקום היה הנס בא על ידו כאשר יבואר לפנינו.

פרק ז, טז

טז וְאִמְרַתְּ אֵלָיו ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שְׁלַח אֶת-עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי בְּמִדְבָּר וְהָיָה לֹא-שְׁמַעְתָּ עַד-כֹּה:

אלהי העברים וגו' ויעבדני. כבר נתבאר לעיל ה' א'. דבמקום דכתיב העברים אי אפשר לומר ויחוגו לי. אלא ויעבדני. דכל זרע העברים שוין בעבודה כאנשי המעלה.

פרק ז, יז

**יז פה אמר ה' בזאת תדע פי אני ה' הנה אנכי מכה במטה אשור-בגדי על-המים אשור
ביאר ונהפכו לדם:**

בזאת תדע. אתה פרעה ולא כל מצרים. וכאשר יבואר לפנינו. וכמו שכתבתי לעיל פסוק ה. שלא נודע לכל מצרים עד בואם לים סוף.

כי אני ה'. מהוה כל הטבע, ומשום הכי אני עושה בו כרצוני.

הנה אנכי מכה במטה אשר בידי. לפירוש הראשונים ז"ל מדבר על אהרן שהכה במטה אשר בידו. ואינו נכון הלשון כי אני ה' הנה אנכי מכה וגו'. ותו קשה בסנהדרין (צט,ב) אמר ר' אבהו כל המעשה את חבירו לדבר מצוה כאלו עשה שנאמר ומטך אשר הכית בו את היאור קח בידך והלכת והלא אהרן הכה אלא כאלו עשה משה. ולמאי הביא הגמרא פסוק דפרשת בשלח ולא פסוק זה הקודם שאמר משה הנה אנכי מכה במטה אשר בידי. ולא עשה אלא אהרן.

אלא כך הדבר, שאהרן הכה במטה שלו את היאור לעיני פרעה ועבדיו. ובזה נלקו כל מימי מצרים והיה דם. אבל לא נהפכו לדם ממש וכאשר יבואר להלן י"ט. ומכל מקום ע"פ שהכה אהרן במטהו הכה ה' במטה משה על היאור. וכדאיתא כיוצא בזה באיכה רבתי במכת רשף שבין י"ז בתמוז לט' באב. וכמו שכתבתי בספר בראשית י"ט כ"ו במעשה לוט.

ובהכאה זו נהפך היאור לבד לדם ממש. וזהו דבר ה' הנה אנכי מכה במטה אשר בידי.

ונהפכו לדם. עבה ומסרחת כמו דם. אבל בכל ארץ מצרים לא היה כן. משום הכי לא נודע בזה לכל מצרים כי הקב"ה מהפך הטבע כרצונו. ובזה נתבאר פסוק בתהלים ק"ה ויהפוך לדם יאוריהם ונחליהם בל ישתיון. היינו שהיאור נהפך לדם אבל שארי נוזלים לא נהפכו אלא בל ישתיון.

ואחר שביארנו הכתובים צ"ל הא שלמדו חז"ל מפסוק דפרשת בשלח ומטך אשר הכית בו את היאור. דעל כורחך קאי על מטה אהרן ממש. משום דאלו מדבר במטה משה ושהכה בו ג"כ לא היה נצרך הכתוב לפרש פעולתו. שהרי מטה אחד היה ואין שני לו. אלא מטה אהרן שלא נעשה בו הרבה. והוצרך הקב"ה לפרש דוקא אותו מטה ולא אחר. ושפיר למדו חז"ל מכאן דוקא. ושם יתבאר דחז"ל במדרש רבה חולקים על זאת האגדה. וסבירא להו דמטה משה היה וביארנו למאי פירוש הכתוב הטעם.

פרק ז, יט

יט וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה אָמַר אֶל-אַהֲרֹן קַח מִטָּף וּנְטִיה-יָדָךְ עַל-מִימֵי מִצְרַיִם עַל-נְהַרְתָּם עַל-יְאֲרֵיהֶם וְעַל-אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל-מְקוֹה מִימֵיהֶם וַיְהִי-דָם וַיְהִיהָ דָם בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְעֵצִים וּבְאֲבָנִים:

ונטה ידך. במטה שבידו יטה.

ויהיו דם. אבל לא יתהפכו לדם ממש.

ובעצים ואבנים. כח המים שיש בהם היה לדם ונתאדמו העצים והאבנים.

פרק ז, כ

כ וַיַּעֲשׂוּ-כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' וַיָּרֶם בְּמִטָּה וַיִּךְ אֶת-הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לְעֵינֵי פְרָעֹה וּלְעֵינֵי עַבְדָּיו וַיִּהְפְּכוּ כָל-הַמַּיִם אֲשֶׁר-בַּיָּאֵר לְדָם :

ויעשו כן משה ואהרן. ולפי הנראה היה משה מדבר ואהרן מכה. כמפורש כן בצווי. וא"כ האי כאשר צוה ה' מיותר. דהרי במכת כנים לא כתיב אלא ויעשו כן. ופירוש משה דבר ואהרן הטה. אלא משמעות לשון כאשר צוה ה' הוא דברים שבע"פ היינו שהיה עוד בע"פ שגם משה יטה את ידו במטהו ובזה נתקיים מאמר ה' הנה אנכי מכה במטה אשר בידי כמו שכתבתי לעיל.

וירם במטה. מטה הידוע של משה. ומשום הכי לא כתיב מי הרים כמו שכתב בכל מקום אלא מדבר בה'. שהוא הרים כביכול במטה משה. ובזה ויהפכו כל מים אשר ביאור. לבדו לדם.

פרק ז, כא

כא וַהֲדַגָּה אֲשֶׁר-בַּיָּאֵר מֵתָה וַיִּבְאֵשׁ הַיָּאֵר וְלֹא-יִכְלּוּ מִצְרַיִם לְשִׁתּוֹת מַיִם מִן-הַיָּאֵר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם:

ויהי הדם. ע"י הנטיה של אהרן היה דם בכל ארץ מצרים. ואמרו במדרש רבה שע"י מכת דם נתעשרו ישראל. שבידיהם היה מים. אבל לא היה כן כי אם בשאר מימי מצרים שלא נהפכו לדם. ועיין בסמוך.

פרק ז, כב

כב וַיַּעֲשׂוּ-כֵן חֲרַטְמֵי מִצְרַיִם בְּלִטְיָהֶם וַיִּחַזְקוּ לֵב-פְרָעֹה וְלֹא-שָׁמַע אֱלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה':
חרטמי מצרים בלטיהם. דוקא המה וע"י מעשה שדים. ואל ע"י כישוף כמו שכתבתי לעיל י"א.

ולא שמע אלהם. מה שהוכיחו כי מעשיהם משונה ממעשה שדים. לא רצה לשמוע כלל.

פרק ז, כג

כג וַיִּפֶן פְּרָעָה וַיָּבֵא אֶל-בֵּיתוֹ וְלֹא-שָׁת לְבוֹ גַם-לְזֹאת :

גם לזאת. לא די שלא נחת לשלח ישראל אלא לא שת לבו להשיג עצות למים לצרוך המדינה. בהיות ברור אצלו שאינו אלא כישוף ובעוד שעות יעבור כדרך הכישוף.

פרק ז, כד

כד וַיִּחְפְּרוּ כָל-מִצְרַיִם סְבִיבַת הַיָּאֵר מִיַּם לְשִׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לְשִׁתּוֹת מִמֵּי הַיָּאֵר:

ויחפרו כל מצרים סביבת היאור מים לשתות. דעת המפרשים ויחפרו מלשון חפירת אדמה. אבל א"כ חסר תיבת להוציא. מים לשתות. שהרי אין חופרין המים אלא האדמה. לכן נראה שהוא מלשון ויחפרו לנו את הארץ. דמשמעו חיפוש. ופירוש ויחפשו כל מצרים היושבים סביבות היאור מים לשתות. **ממימי היאור.** אבל שארי מים היה עצה ע"י יהודי ולא היה כדאי לחפור.

וימלא שבעת ימים. ולא כדרך כישוף שאינו עומד כ"כ.

פרק ז, כז

כז וְאִם-מָאֵן אֶתְּהָ לְשַׁלַּח הַיָּהּ אֲנֹכִי נִגַּף אֶת-כָּל-גְּבוּלְךָ בְּצַפְרְדַּעִים:

נוגף. מפרש במדרש רבה מלשון מיתה. ומזה למדו דכל מכה שימשה מיתה. וכבר ביארנו לעיל ו' ו'. שהיה בזה ענין זרוע נטויה. והתכלית היה משום שהיה מקום לחוש שלא יתקצף פרעה ויהרוג את כל ישראל ולא יהיה עוד מה לעשות. וכמשל האוחז את הצפור שאם רצה מיד הוא חונקה ובזה מובן מדוע נמצא זה הרמז במכת הצפרדע ולא במכה הראשונה של דם היינו משום שבמכה הראשונה שלא שת לבו לעיקר המכה לא היה מקום לחוש שיהרוג את כל ישראל. אבל בצפרדעים שכמעט הרגיש בדבר אלא שאח"כ חזר והכביד את לבו. היה מקום לוש שלא יאבדם לגמרי. משום הכי היה הצורך דגם בסלוק המכה יהא ישמש מיתה בגדולי יועציו. כדי שלא יבא לידי עצה זו. כ"ז לפי הדרש. אכן לפי הפשט לשון נגיפה הוא כמו כי יגוף שור איש דמשמעו בקר המנגח בדעת וכוונה להזיק.

את כל גבולך. בכל מקום שהיה מים יצאו צפרדעים וכפרש"י בתהלים ק"ה על הפסוק שרץ ארצם צפרדעים בשם מדרש אר' יוחנן בכל מקום שהיה רובץ מים היו רובצים

צפרדעים. והכי מבואר בפסוק להלן נטה את ירך במטך על הנהרות על היאורים ועל האגמים. ומשם נתפשט בכל המדינה והוא גבול מצרים.

פרק ז, כח

כח וְשָׂרַץ הַיָּאֵר צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתְךָ וּבְחֹדֶר מִשְׁכְּבְּךָ וְעַל-מִטְתְּךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאָרוֹתֶיךָ:

ושרץ היאור. ביאור ביחוד ישרוץ. צפרדעים. היינו מין גדול ומובחר שבאותו מין. והמה **ועלו ובאו בביתך.** בכל בתי המלוכה. שכל בית משתמש לעסק אחר כמו שכתוב להלן ומבתיך.

ובחדר משכבך. מקום שהוא דר ממש.

ובבית עבדיך. שרי יועצי פרעה.

ובעמך. היינו אנשי מלחמתו כמו שכתבתי לעיל א' ט' ובכל מקום. ובאשר יש הרבה אופני אנשי מלחמה. אלה ברכב ואלה בסוסים. וכדומה משום הכי כתיב ובעמך בסגוף לשון רבים. ויו"ד הרבים חסר ע"פ מסורה.

פרק ז, כט

כט וּבָכָה וּבְעָמְךָ וּבְכָל-עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ הַצְּפַרְדְּעִים:

ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים. גם בהיותם בבתיך שמה יוסיפו לעלות. היינו שיולידו שם הרבה כמותם. וכדכתיב בתהלים (ק"ה) שרץ ארצם צפרדעים בחדרי מלכיהם. היינו בחדרי מלכיהם שרצו. וכאן כתיב ובעמך בשו"א היינו עם מיוחד שומרי ראש פרעה. ומשום הכי כתיב בזה הפסוק קודם לבכל עבדיך. משום דחשיבי יותר. וזה המכה היתירה לא שלטה בכל עמי פרעה אלא בו תחלה ובשומרי ראשו ובעבדיו המה שרי יועציו.

והנה ידוע דעות שונות בין מפרשים ראשונים ז"ל אם היו הצפרדעים מין הידוע המשחית הנמצא עוד היום ביאור ונקרא (קראקאדיל) או הוא מין הנמצא ברובי הנהרות וצועקים ומכרכרים. ולפי דברינו שני הפרושים אמת. בכל ארץ מצרים היה מין השני ולא השחיתו. אך בבית פרעה ועמו ועבדיו יצאו מין הראשון מן היאור והיה משחיתים כדכתיב בתהלים ע"ח, וישלח בם ערוב ויאכלם וצפרדע ותשחיתם וזה נכלל בלשון יעלו הצפרדעים. היינו המעולים שבצפרדעים.

פרק ח

פרק ח, ג

ג וַיַּעֲשׂוּ-כֵן הַחֲרָטְמִים בְּלִטְיָהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת-הַצְּפָרְדָּעִים עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם:

ויעשו כן החרטמים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים. היינו מין השני שהיה על ארץ מצרים העלו גם המה במעשה שדים. אבל את מין המעולה שהיה בבית פרעה ועמו ועבדיו שיצא מן היאור לא יכלו להעלות ע"כ נכנע פרעה.

פרק ח, ד

ד וַיִּקְרָא פְרָעָה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הֲעֵתִירוּ אֵל-ה' וְיִסַּר הַצְּפָרְדָּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וְאַשְׁלַחָה אֶת-הָעָם וַיִּזְבְּחוּ לַיהוָה:

ממני ומעמי. לא ביקש להסיר אלא מין המשחית הנמצא בביתו ובעמו שהם שומרי ראשו שהבין שהמה משולחת מאת ה'. וחשש לעמו שהם שומרי ראשו יותר משריו ועבדיו משום שלא בקל ישיג אנשי מלחמה מצוינים כמו שרי המדינה שאם מת זה מעמידים אחר.

פרק ח, ה

ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפְרָעָה הַתְּפָאֵר עָלֵי לְמַתִּי אֶעֱתִיר לְךָ וּלְעַבְדֶיךָ וְלַעֲמֹד לְהַכְרִית הַצְּפָרְדָּעִים מִמֶּךָ וּמִבְּתֶיךָ רַק בְּיָאֵר תִּשְׁאָרְנָה :

התפאר עלי. בקש ממני דבר שיהיה לך לתפארת אשר ה' מלא דבריך באותה שעה.

עלי. פירוש ועלי למלאות בקשתך שיהי מכוין כפי הבקשה.

למתי. ביאר לו שתהיה ההתפארות בצמצום הזמן. כי אופן הסרה כבר אמר ויסר ממני ומעמי. אבל הוסיף לבאר השעה למתי.

לך ולעבדיך ולעמך. משה הקדים עבדיך שהיה מכיר חשיבותם שהיו באמת חשובים יותר מאנשי חיל, אף על גב שהמלך חושש יותר לשומרי ראשו, אבל משה חמל יותר על השרים.

להכרית. כמו שכתב הרמב"ן שהוא כמו כריתת הנפש שבתורה. אבל מכל מקום אינו כמו שכתב הוא ז"ל דביאורו מיתה דגם שם משמעות כרת הפסקה ולא ביחוד הפסקת החיים. ונפקא לן מדכתיב בטומאת מקדש וקודשיו מיתה, כדתניא בספרי פרשת חקת. וגם הפסקת הנשמה ממקורה. נפקא לן מדכתיב ביוה"כ והאבדתי את הנפש היא מקרב עמה כדתניא בתו"כ פרשה אמור. והאבדת הנפש אינו אבידה לגמרי ח"ו אלא הפסקה

איזו עת מוגבלת לפי משפט העליון (כמו שכתבתי בביאורי על הספרי פרשת שלח) והכי נמי לפי הענין מובן דאין הכרתה שבכאן אבידה לגמרי שהוא מיתה אלא הפסקה והכרתה מפרעה ומעמו ורק ביאור תשארנה וכמו שביקש ויסר הצפרדעים ממני ומעמי.

פרק ח, ו

ו וַיֹּאמֶר לְמַחֵר וַיֹּאמֶר כְּדַבְּרְךָ לְמַעַן תִּדְעַ כִּי-אֵין פִּיהֶנּוּ אֱלֹהֵינוּ:

למען תדע. בזה שבידי להבטיחך שיהי כדברך מכוון. תדע שאין מעשה ה' אלהינו כמו כל הכחות שאין יכולים לכיין השעה בצמצום כ"כ. באשר תלויים בדעת עליון מהם ואמר למען תדע כי לא נודע זה אלא לפרעה לבדו שאמר הצמצום של השעה. משום הכי לא אמר כי ידעו מצרים כמו להלן (יד,ד).

פרק ח, ז

ז וְסֵרוּ הַצִּפְרָדְעִים מִמֶּךָ וּמִבֵּיתְךָ וּמִעֲבֹדְךָ וּמִעֲמֶךָ רַק בֵּיאוֹר תִּשְׁאַרְנָה:

וסרו הצפרדעים ממך ומביתך ומעבדך ומעמך. ביאר לו שלא יהא מבקש תואנה אח"כ שלא כן ביקש אלא ויסר ממני ומעמי ע"כ פירוש לו שכך יהיה שבכלל ממך יהא נכלל מביתך. ובכלל מעמי יהיו נכללים עבדך וכל עמך היינו כל אנשי החיל כמו שכתבתי לעיל (ז,כח) והקדים עבדך לעמך שבאמת המה חשובים יותר מאנשי החיל כמו שכתבתי.

פרק ח, ח

ח וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מֵעַם פְּרָעָה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל-ה' עַל-דְּבַר הַצִּפְרָדְעִים אֲשֶׁר-שָׁם לַפְּרָעָה:

אשר שם לפרעה. ביחוד ולא צעק על הצפרדעים אשר במדינה כי המה לא הזיקו.

פרק ח, ט

ט וַיַּעַשׂ ה' כְּדַבַּר מֹשֶׁה וַיִּמְתּוּ הַצִּפְרָדְעִים מִן-הַבְּתִימִים מִן-הַחֲצֹלֹת וּמִן-הַשָּׂדֵת:

יעש ה' כדבר משה וימותו וגו'. אינו כפלות דברים אלא שני דברים המה. דעשה ה' כבקשת משה להכרית הצפרדעים המזיקים וסרו מבית פרעה ועבדיו ועמו וברחו משם ונכנסו ליאור.

וימותו. זה היה שלא בכלל התפלה אלא אחר ששב המכה במקצת שבה בכולה כדאיתא בתענית פ"ג גמירי דפלגא מן שמיא לא יהבי. ואולי באמת גמרי לה מכאן. והא שנשאר צפרדעים ביאור אינו בכלל המכה עוד, תדע, שהרי נשאר שם גם לדורות. וממה שפירוש הכתוב מן הבתים וגו' למדו חז"ל במדרש תהלים כ"ח שמן התנורים לא מתו בשביל שמסרו עצמם על קידוש ה'.

פרק ח, י

י וַיִּצְבְּרוּ אֶתֶם חֲמָרִים חֲמָרִים וְתִבְאֵשׁ הָאָרֶץ:

ויצברו וגו' ותבאש הארץ. מזה היה לפרעה להשכיל שגם מכה של המדינה אף על גב שגם החרטמים עשו כן מכל מקום ע"כ אינו דבר כישוף כמו של החרטמים דענין כישוף אינו מורגש אלא בעת היותו ולא אחר שסר הכישוף כדאיתא סוף פרק ד' מיתות (סח,א) ואלו הצפרדעים גם אחר שכלו היו מורגשים.

פרק ח, יא

יא וַיָּרָא פְּרֹעֶה כִּי הִיְתָה הַרְנוּחָה וְהַכְבֵּד אֶת-לְבוֹ וְלֹא שָׁמַע אֶלְהֵם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה':

כי היתה הרוחה. יותר משביקש.

והכבד את לבו. וכבד מיבעי, אלא קאי על והיתה, כמו שהיה כתוב כי היתה הכבד את לבו דבמה שמתו הצפרדעים של המדינה מה שלא ביקש, היה סיבה להכביד את לבו ולחשוב כי בלא הבטחת משה ותפלתו נעשה זאת. וכיוצא בזה יבואר להלן במכת הברד (ט,לד).

ולא שמע אלהם. לדברי משה ואהרן שבקשו להוכיח שרק ע"פ תפלתו ודבר ה' נעשה כן, לא נטה אוזן. ועל זה כתיב באיוב (יב,כד) מסיר לב ראשי עם הארץ ויתעם בתהו לא דרך וכיוצא בזה כמה קראי.

פרק ח, יב

יב וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה אָמַר אֶל-אַהֲרֹן נִטָּה אֶת-מִטְּךָ וְהָדָ אֶת-עַפְרֵי הָאָרֶץ וְהִיָּה לְכֹנֶם בְּכָל-אָרֶץ מִצְרָיִם:

נטה את מטך. לבד ההכאה על העפר היה הצווי להטות תחלה המטה לכל צד ואח"כ יכה במקום שעמד ותחול מכת ההכאה לכל צד. וכך דרך הנסים כמו שכתב הרמב"ן כמה פעמים ומעשה אלישע הנביא ויואש המלך יוכיח.

פרק ח, יג

**יג ויעשו כן ויט אהרן את-ידו במטהו ויך את-עפר הארץ ותהי הפנים באדם ובבהמה כל-
עפר הארץ הנה כנים בכל-ארץ מצרים:**

ויעשו כן ויט אהרן את ידו וגו'. כפל הוא לפי הנראה. דאחר שכתוב ויעשו כן ידענו מה שעשה אהרן. או להיפך לכתוב ויט אהרן וגו' כמו בצפרדעים לעיל פסוק ב' אלא משום שלפי הנראה שינה אהרן ממשמעות לשון הצווי נטה את מטך ולא כתיב נטה ירך כמו דכתיב במכת דם וצפרדעים. אלא נטה את מטך משמע רק את המטה כמו שמונח על הארץ או אוחזו בראש המטה ויטהו ויסבבו לכל צד. אבל לא בהרמת היד. ואהרן לא כן עשה אלא הרים את ידו במטהו שאחזו באמצע כדרך המטה את היד ועמו המטה. והיינו שהבין אהרן שכך הכונה מדבר הלמד בענינו דכתיב והך את עפר הארץ. ואי אפשר להכות בלי הרמת היד ואוחז המטה באמצעו הכי נמי נטית המטה ג"כ בזה האופן. ומשום שלא נימא דבאמת שינה אהרן מהצווי משום הכי העידה תורה ויעשו כן כמו שאמר ה'. ומכל מקום נראה ששינה, אלא ודאי באמת כך היה דעת המצוה ית'. ומכאן למדנו לדרוש בכל התורה דבר הלמד מעניינו.

פרק ח, יד

**יד ויעשו כן החרטמים בלטיהם להוציא את-הפנים ולא יכלו ותהי הפנים באדם
ובבהמה :**

ולא יכולו. לדעת חז"ל הוא משום שאין השד שולט בבריות קטנות כאלה ולדעת הרמב"ן היה נס בדבר.

ותהי הכנס באדם ובבהמה. חזר וכתב ללמד שנתיישבו בבשר האדם ובהמה ועקצו כדרך הכינים שאינם רוחשים אלא מחוברים בבשר והכי איתא בתנחומא היו נכנסין בגופן של מצרים כחצים. וכך כתב בשאלתות דרב אחאי באגדה דפסח. ירה בהם חצים הם כנים, שנאמר ותהי הכנס באדם ובבהמה.

פרק ח, טו

**טו ויאמרו החרטמים אל-פרעה אצבע אלהים הוא ויחזק לב-פרעה ולא-שמע אלהם
כאשר דבר ה':**

אצבע אלהים הוא. מראה היא על איזה דבר, אבל אינו בתורת עונש על ישראל שהרי לא היה בזה התראה. וגם אינה מכה גדולה כ"כ.

ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם. שהוכיחו שהוא עונש ומזה יש להבין על המכות הראשונות כי אך דבר ה' היה ולא מעשה כישוף, אבל פרעה לא הטה אוזן כלל.

פרק ח, טז

טז ויאמר ה' אל-משה השכם בבקר והתייצב לפני פרעה הנה יוצא המימה ואמרת אליו פה אמר ה' שלח עמי ויעבדני:

השכם בבקר לעיל כתיב (ז,טו) לך אל פרעה בבקר וכאן כתיב השכם בבקר דבקר משמע אחר הנץ החמה עד שלוש שעות, אבל השכם בבקר משמעו בעמוד השחר כמו שכתבתי בספר בראשית (כב,ג) ובזה הספר (לד,ד) והיינו באמת היה דרכו של פרעה לצאת אחר נץ החמה, אבל משפגע בו משה השכים לצאת אחר עלות השחר, משום הכי היה הציווי למשה ג"כ להשכים.

פרק ח, יז

יז כי אם-אינך משלח את-עמי הנני משליח בך ובעבדיך ובעמך ובבתך את-הערב ומלאו בתי מצרים את-הערב וגם האדמה אשר-הם עליה:

משליח בך. תרגם יונתן מגרי בך וכפרש"י אבל א"כ היה מתחלה לומר שיביא את הערוב ואח"כ יגרה אלא שני דברים היו כאן. בבית פרעה ועבדיו היינו זקני פרעה השרים היו כמה חיות בני תרבות. ועתה משליח הקב"ה אותם בהם כי נעשו פראים כטבעם והזיקו ועוד באו לבתי כל מצרים מבחוץ הרבה חיות והיינו דכתיב בתהלים (עח,מה) בפסוק א' ישלח בהם ערוב ויאכלם. ובפסוק ב' (קה,לא) אמר ויבא ערב.

וגם האדמה אשר הם עליה. כהראב"ע גם האדמה אשר אין שם בתים אשר המצרים יושבים עליה תמולא עם הערוב והיו מוכרחים לנוס לארץ גושן אשר אין המצריים יושבים בה.

פרק ח, יח

יח והפליתי ביום ההוא את-ארץ גשן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות-שם ערב למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ:

והפליתי ביום ההוא. לא בשביל הצלת ישראל שלא יזיקו במה שהרי ע"ז כתיב בפסוק הסמוך ושמתי פדת וגו' שאפילו ישראל שהלכו בכל ארץ מצרים לא שלט בהם הערוב, כאשר יבואר עוד. אלא בשביל שעמי עומד על ארץ גושן ע"כ לא יהיה שם ערוב כלל.

למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. לא שאני משגיח ביחוד על ישראל בשביל שעמי המה. וא"כ אני בקרב ישראל אבל מה שאינו נוגע לישראל אין לו שליטה בהם וזה המחשבה עלה בדעת אוה"ע בדורות הקודמים, כמו שאמר מלך אשור משפט אלהי הארץ, שכסבור שהוא ית' משגיח ושולט רק על א"י באשר ארץ ישראל. אבל מזה שהפלה ה' ארץ גושן בשביל שישראל עומדים, אף על גב שאינו נוגע להם תדע כי אני ה' והשגחתי בקרב הארץ אינו תלוי רק באומה אלא גם בתבל ומלואה, לכן כעת שישראל עומדים בגושן השגחתי לטובה על הארץ הזאת בכללה. ומזה תדע שלה' הארץ ומלואה ובכל מקום שרוצה להשגיח בפרטות לפי צורך השעה הרי עושה כרצונו ית'. ועוד נכלל בזה המאמר למען תדע וגו' על עיקר המכה, כי בזה שמעיר המון חיות מארבע כנפות הארץ. והרי אין טבע כל החיות שוין. יש החיים במקום קר ויש להיפך. וכאן נתקבצו ונתערבו ברואים שאין טבעם שוה. נודע בזה שכחו ית' בכל הארץ. ואמר למען תדע בלשון יחיד, היינו פרעה לבדו, כי רק הוא אשר הודיעו משה ושמתי פדת וגו'. וידע שאין ישראל ניזוק אפילו בהיותו במצרים כולה, וא"כ הא שאין הערוב כלל בארץ גושן הוא שלא בשביל ישראל וטובתם אלא בשביל שהשגחתי ית' בזה הארץ. אבל כל מצרים לא ידעו מזה הפדות וגם הרבה ברחו לגושן ולא ראו מה שנעשה בארץ, והיה להם לחשוב דהא שאין ערוב בגושן הוא בשביל הצלת ישראל. ובמצרים גם המה אינם נצולים, וגם לא ידעו כל כך מטיב הערוב כמו פרעה.

פרק ח, יט

יט וְשִׁמְתִי פְּדַת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמַחֵר יִהְיֶה הָאֵת הַזֶּה:

ושמתי פדת. הראשונים פירשו לשון הבדל. ולא נמצא בתנ"ך עוד פעם על הבדל לשון פדות. וגם אינו מדויק בין עמי בין עמך. בין עמי לעמך מיבעי, כמו שכתבתי בספר בראשית (א,ד) דתרי בין משמע שיש אמצעי בין שני הקצוות. והתרגומים וכן הרמב"ן פירוש מלשון כופר ופדיון, כמו נתתי כפרך מצרים (ישע' מג,ג). ולא ביארו על מה בא הכופר וגם אינו מובן מהו בין עמך ותרגומים הוסיפו על זה עיי"ש. והנראה משום שהיו כמה רשעי ישראל שסירבו לצאת וראוים היו למות, כאשר באמת בא עליהם הדבר אח"כ, וזהו ביד חזקה (ו,ו) כמו שכתבתי לעיל. אבל עתה אף על גב שלא היו ראויים לנס, מכל מקום לא שלטה בהם המכה, כי יהיב בזה מקום לומר אשר גם ישראל נלקים ומי יודע את לב העקוב של מסרב לצאת ע"כ ניצולו גם המה. והיה פדות מאוה"ע אחרים שהיו במצרים ולא היו ראויים ללקות. ומכל מקום לקו כדי שיהיו כפרה ופדות עבוד אותם ישראל שאין ראויים לינצל מצידם והיינו בין עמי ובין עמך. דעמי ניצולו בהשגחה פרטית לגמרי. ועמך

נענשו במשלחת ממש. אבל שאר אוה"ע שלא בא עליהם הערוב בהשחתה. אבל מכל מקום שלטה בהם המכה אם נזדמנו במקום מסוכן.
למחר יהיה האות הזה. כדי שיהיו כל מצרים בורחים לגושן המה ובניהם ולא יכלו בערוב. ומזה השיגו ישראל ריעות הרבה. וכמו שכתבתי במצות שאלת כלים איש מאת רעהו וגו'. ועיין (יא,ב).

פרק ח, כ

כ וַיַּעַשׂ ה' כִּן וַיָּבֵא עֲרֹב כְּבֹד בֵּיתָהּ פְּרַעַה וּבֵית עַבְדָּיו וּבְכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשְׁחַת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הָעֲרֹב:

ויבא ערב כבוד ביתה פרעה וגו'. גם הערוב שבא מחדש למצרים בא תחלה לבית פרעה ועבדיו ומשם נתפשט בכל ארץ מצרים. וכמו כל המכות ששלטו בפרעה ועבדיו, כמו שכתבתי במכת דם וצפרדע משום שהם היו עיקר החייבים בדבר.
תשחת הארץ. נשחתה מיבעי. אלא בא להגיד שבא מתחלה כל הערוב לבית פרעה ועבדיו, ומשם נתפשטו לכל הארץ. וידעו פרעה ועבדיו מיד שעלולה הארץ להיות נשחתת מפני הערוב משום הכי מיהר כל כך לקרוא למשה ואהרן.

פרק ח, כא

כא וַיִּקְרָא פְּרַעַה אֶל-מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ לָכֵן זָבַחוּ לְאֱלֹהֵיכֶם בְּאֶרֶץ :

אל משה. לא כתיב למשה כמו ולאהרן וכמו לעיל ח' ד' ולהלן ט' כ"ז וי' ט"ז והוא משום דקריאה משמעו בשני פנים. א' דהוא אינו כאן ושולח לקרוא אותו. ב' דאפילו הוא כאן קוראהו בשם בשביל להראות הסבר פנים של אהבה וכבוד. ובזה האופן כתיב אל כמו ויקרא אל משה (ויק' א,א).

מעתה במקום ששלח אחרי משה ורצה להבטיח שימלא כל בקשת משה, לא רצה להחניף כלל אלא להודיע כי ימלא בקשתו. אבל כאן וכן במכת חשך דגם בשעה שהבטיח פרעה בקש שיוותרו מעט ממבוקשם משום הכי בבואו לפניו הראה לו למשה פנים שוחקות בידעו כי הרבה תלוי בו. ומשום הכי לא כתיב אל אהרן שהבין שאהרן אינו אלא נביא של משה ואינו תלוי בו ע"כ בבואו לפניו לא קראו בשמו.

פרק ח, כב

כב וַיֹּאמְרוּ מֹשֶׁה לֹא נִכּוֹן לַעֲשׂוֹת כִּן כִּי תוֹעֵבֶת מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח אֶת-תּוֹעֵבֶת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֵנוּ:

לא נכון לעשות כן. וביאר שני טעמים. א' כי תועבת מצרים נזבח לה' אלהינו ואין זה כבודך לעשות כן בארצך. ב' הן נזבח את תועבת וגו'. וא"כ גם מצדנו לא נוכל כי מי יוכל לשמור את אחד מהעם שלא יזרוק אבן עלינו.

פרק ח, כג

כג דָּרַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים גָּלַךְ בַּמִּדְבָּר וַזְבַּחְנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר אֱלֹהֵינוּ:

כאשר יאמר אלינו. הוצרך משה לפרש כאן משום שהיה בדעתו לומר דגם מקנה בקר נצרך להם כמו שאמר אח"כ להלן (י,ט) ולא יהי נתפש בדבריו שאמר תועבת מצרים שהוא אך צאן. משום הכי אמר כאשר יאמר אלינו יהיה צאן או בקר.

פרק ח, כד

כד וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה אֲנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וַזְבַּחְתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק הֲרַחֵק לֹא-תִרְחִיקוּ לְלַכֵּת הָעֵתִירוּ בְּעַדִּי:

רק הרחק לא תרחיקו ללכת. לא יהיה דרך שלשת ימים ודי אם יהיה מהלך יום או יומים.

פרק ח, כה

כה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנֹכִי יוֹצֵא מֵעַמּוֹד וְהִעֲתִיתִי אֶל-ה' וְסָר הָעָרֹב מִפְּרַעֲה מֵעַבְדֵּי וַיִּמְעַמוּ מִחֹר רַק אֶל-יִסּוֹף פְּרַעֲה הִתֵּל לְבַלְתִּי שַׁלַּח אֶת-הָעָם לְזַבַּח לַיהוָה:

לבלתי שלח את העם. כלל אפילו לדרך קרובה מג' ימים. ובאשר ידע משה כי יחזור פרעה אח"כ משום הכי נתפייס משה לעת עתה גם בזה המעט. אף על גב שלא זה היה תכלית המבוקשת.

פרק ח, כו

כו וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פְּרַעֲה וַיַּעֲתֵר אֶל-ה':

ויעתר אל ה'. לעיל (ח,ח) במכת צפרדע ולהלן (ט,לג) במכת ברד לא כתיב לשון עתר במעשה משה. אלא ויצעק משה וגו' ויפרוש כפיו וגו'. וכאן אמר ויעתר דמשמעו רבוי תפלה כדאיתא בסוכה דף י"ד,א. והיינו משום שלא היה הדין נותן לכך, שהרי גם עתה הטיל פרעה תנאי שלא כדבר ה' במה שאמר רק הרחק לא תרחיקו. אבל משה באמת נהג עם פרעה ועבדיו בחמלה רבה והעתיר לה' שיסיר מהם המשחית, אחר שידע שלא נגמר הענין עדיין, ועיין מה שכתבתי להלן י"א ג'.

פרק ח, כז

כז וַיַּעַשׂ ה' כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיְסִיר הָעָרֹב מִפְּרֹעָה מֵעַבְדָּיו וַיַּמְעֲמוּ לֹא נִשְׂאָר אֶחָד :

ויעש ה' כדבר משה. והסיר המכה והחזר ופירוש הכתוב ויסר הערוב וגו' כדי לסיים לא נשאר אחד. ללמד דאפילו אותם שהיו בני תרבות ועכשיו נעשו פראים כמו שכתבתי לעיל י"ז. חזרו לטבען לגמרי להיות פרא וכמו שכתבו התוס' ב"ק ד' ט"ז ב' סוף ד"ה כי תניא. דכך טבע בן תרבות. ומשום הכי כששבה המכה לא נעשו בני תרבות כבתחלה אלא לא נשאר גם מהם אחד. ומשום הכי כתיב לא נשאר דאפילו מה שהיה ברצונם שישארו אצלם היינו בני תרבות לא נשאר.

פרק ח, כח

כח וַיִּכְבְּדוּ פְרֹעָה אֶת-לְבוּם גַּם בַּפְּעַם הַזֹּאת וְלֹא שָׁלַח אֶת-הָעַם:

גם בפעם הזאת. אף על גב שלא היה כאן מקום להקל ולתעות כמו במכות שעברו. שהרי ע"כ כתיב שם ולא שמע אליהם וכמו שכתבתי שם. אבל כאן לא היה מקום כלל לזה. מכל מקום הכביד את לבו במה שהקל מהם סבלות העבודה. כמו שמסיים ולא שלח את העם. ללמדנו כי השכיל פרעה שהוא נענש עבורם. ואי אפשר להתקשות כלל כך אבל חשב שדי במה שיסיר מהם הסבלות. והכי מבואר במס' ר"ה י"א, ב דשעבוד הקשה סר מישראל בחודש תשרי ואף על גב דהמכות התחילו בניסן, כדתנן במס' עדיות (ב,י) משפט מצרים י"ב חודש. היינו מניסן עד ניסן. אבל קושי השעבוד סר ממכת הערוב שהיה בתשרי. וכן כתב הראב"ע בפסוק י"ח מצד הסברא והוא מדויק בפסוק יפה כאן. וכאן נתקיים לשון הראשון והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים. ומשום הכי ניתן הסימן דצ"ך בפני עצמו ועד"ש בפני עצמו כי מעד"ש נשתנה הענין. ועוד עיין להלן ט' ב' וי"ז.

פרק ט

פרק ט, א

א וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה בֹּא אֶל-פְּרֹעָה וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שָׁלַח אֶת-עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי:

ודברת אליו. בלשון עז. יותר מעד כה. באשר כבר הכיר כי דבר ה' אין להשיב ומכל מקום מתקשה.

פרק ט, ב

ב כי אם-מאן אתה לשלח ועודך מחזיק בם:

ועודך מחזיק בם. פירוש אף על גב שהיקלת השעבוד מכל מקום הרי עודך מחזיק בעבודתם ומשתעבד בהם.

פרק ט, ג

ג הנה יד-ה' הויה במקנה אשר בשדה בסוסיים בחמרים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבוד מאד:

במקנה אשר בשדה. להלן י' פרש"י דהמכה לא שלטה אלא במקנה שבשדה ולא בבית ויישב בזה מאין הגיע להם במכת שחין הסמוכה לה בהמות אלא משום שהירא את דבר ה' הניס מקנהו לבתים וקשה דאם כן היה למשה רבינו להזהיר כאן ועתה שלח העז וגו' או הפסוק היה לו לפרש כאן שהירא את דבר ה' הניס וגו' אלא נראה כהרמב"ן דכמו כן מתו כל אשר בבית שהרי בפירוש כתיב וימת כל מקנה מצרים אלא לא היתה הגזרה רק על מקנה שמשמעו עדר שלם כמו שכתבתי בספר בראשית (מז,ז). ולהלן (י,כו). מה שאין כן מי שיש לו בהמה יחידית לא היתה בכלל הגזירה. והיינו דכתיב כל מקנה מצרים, ובזה נשאר כמה בהמות. ולפינו יבואר עוד היאך נשאר גם ממקנה הרבה. והא שדקדק משה לומר במקנה אשר בשדה, שלא יאמר שמתים בשביל שגדלים בעיר ושם האויר דחוק ומעופש ע"כ שלט בם הדבר. משום הכי אמר דאפילו אשר בשדה ימותו, להראות דרך של ישראל לבד ניצלו.

פרק ט, ד

ד והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ולא ימות מכל-לבני ישראל דבר:

בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים. כבר ביארנו כמה פעמים דשתי פעמים בין מורה על הבדל אמצעי וגם דייק הכתוב מקנה ישראל ואח"כ אמר ולא ימות מכל לבני ישראל. ולא דבר ריק הוא. אלא משום שיבואר בסמוך ז' בדיוק הכתוב שאפילו מה שהיה לכשרים שבישראל טובת הנאה ממקנה אנשי מצרים לא שלטה בהם המכה. וזה לא היה אלא אם היו כשרים מצד עצמם שמכונים בשם ישראל, משאין כן כלל האומה שמכונים בשם בני ישראל. וא"כ היה הבדל אמצעי בין מקנה מצרים שמתו לגמרי, ובין מקנה ישראל שאפילו בשביל טובת הנאה שלהם שאך נקראו על שמם ניצלו. אבל מקנה אומה אחרת שלטה בהם המכה. אך לא בחוזק כ"כ. וגם פירוש ולא ימות מכל לבני ישראל דבר. אפילו מה שביד הרשעים לא ימות. ולזה המכה לא הוצרך לעשות פדות וכופר אלא משום כדי יכין

רשע וצדיק ילבש שהרי אח"כ שימותו הרשעים יהיו נשארים המקנה ביד יורשיהם הצדיקים מה שאין כן מה שקבלו הרשעים עסק במקנה מצרים לא ניצולו כמו שיבואר לפנינו, שהרי זה לא יגיע לטובת היורשים. (ולזאת המכה לא הוצרך לעשות פדות וכופר).

פרק ט, ה

ה וַיִּשָּׂם ה' מוֹעֵד לְאֹמֶר מִחֵר יַעֲשֶׂה ה' הַדְּבָר הַזֶּה בְּאַרְצָךְ:

מחר יעשה וגו'. כדי שבין כך ימכרו המצריים מקניהם בזול לישראל. ומכאן בא לישראל צאתם ממצרים צאן ובקר מקנה כבד מאד כדכתיב להלן (יב, לח).

פרק ט, ו

ו וַיַּעַשׂ ה' אֶת-הַדְּבָר הַזֶּה מִמְחֶרֶת וַיָּמַת כָּל מִקְנֵה מִצְרַיִם וּמִמְקַנְהוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לֹא-מָת אֶחָד:

וממקנה בני ישראל. אפילו הרשעים.

לא מת אחד. מטעם שאמרנו כדי שיירשו הצדיקים.

פרק ט, ז

ז וַיִּשְׁלַח פְּרָעָה וְהִנֵּה לֹא-מָת מִמְקַנְהוּ יִשְׂרָאֵל עַד-אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁלַח אֶת-הָעַם:

ממקנה ישראל עד אחד. כאן כתיב עד אחד והיינו משום שהיה כמה מקנה מושכרים לישראל והיו נהנים מגיזה וחלב שלהם. והגוף לבעלים. ובשביל שהיו נקראים ע"ש ישראל לא מתו אפילו פחות מאחד היינו שלא היה שלהם אלא הפירות. ומשום הכי נשאר הרבה מקנה מצרים ג"כ ובזה הכביד את לב פרעה והתעהו לחשוב כי לא היתה המכה בשלמות כמו שאמר משה וכמו שאמר ה' למשה העת מכת הארבה כי בכיון מניח לו מקום להטעות אנפשיה.

ולא שלח את העם. פירוש הכתוב שהיה בזו המכה כמו שהיה אחר מכת הערוב. היינו שהיקל עוד מעט מעבדות שהיה מקודם רק שלא שלח את העם, ועיין להלן פסוק י"ז.

פרק ט, ח

ח וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן קַחוּ לָכֶם מְלֵא תַפְגִּינֵיכֶם פִּיחַ כַּבָּשָׁן וּזְרָקוּ מִשֶּׁה הַשְּׂמִימָה לְעֵינֵי פְּרָעָה:

וזרקו משה. שהיה אהרן מערה מחפניו לחפני משה והוא זרקו השמימה.

לשחין פרח אבעבעת. ובסמוך כתיב להיפך ויהי שחין אבעבעת פרח. והענין שהיו שני אופני שחין. האחד לח מבפנים ומבחוץ והשני יבש מבפנים ולח מבחוץ כדאיתא בב"ק (פ,ב) שחין שהביא הקב"ה על המצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים שנאמר ויהי שחין אבעבעת פורח. והביאה הגמרא פסוק הב' ולא הראשון ולמדנו מזה טעם השנוי דעל כל מצרים היה שחין פורח אבעבעות והוא לח מבפנים ומבחוץ. ומשום הכי כתיב כאן והיה על האדם ועל הבהמה שרק מעל הגוף נגע השחין ולא מבפנים אבל יש שפשעו יותר ובהם כתיב.

פרק ט, י

י וַיִּקְחוּ אֶת-פִּיחַ הַכֶּבֶשֶׂן וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי פְרֹעָה וַיִּזְלַק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשְּׂמִימָה וַיְהִי שְׁחִין אֲבַעְבֵּלֶת פֶּרֶחַ בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה:
יהי שחין אבעבעת פורח. היינו לח מבחוץ.
פורח באדם ובבהמה. זהו יבש מבפנים והיא מכה אשר לא יכלו להרפא.

פרק ט, יא

יא וְלֹא-יָכְלוּ הַחֲרָטְמִים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשְּׁחִין כִּי-הָיָה הַשְּׁחִין בְּחֲרָטְמָם וּבְכָל-מִצְרַיִם:
ולא יכלו החרטמים. במכת ערוב ודבר לא נזכרו החרטמים כלל. דודאי היו יכולים גם המה להביא הערוב וזהו עיקר מלאכתם כדאיתא סוף פרק ד' מיתות (סנהדרין סח,א) שמאספים מבחוץ וכן מכת דבר ודאי יכולים ע"י שדים להרוג, אבל הרי לא באו מכות אלו להראות כי יד ה' היא, אלא מכות נאמנות על מצרים ופרעה שירך לבבם, ומה יועיל במה שהחרטמים יכולים לעשות כן. וגם במכת הערוב נוכח פרעה כי יד ה' היא במה שהועילה תפלת משה, אלא כסבור שיצא ידי חובתו במה שהסיר הסבלות מישראל, מה שאין כן במכה זו שלא היתה אנושה כ"כ. שהרי ידעו דסופה לחזור כמו שהיה ולא תשמש לעולם והיסורים לשעה אפשר לסבול. וא"כ אינו אלא הוכחה על יד ה' כי חזקה היא, וכי אינו חוזר מדעתו ורצונו שישלח לגמרי ולא רק להקל העבודה, ע"כ בקשו החרטמים להראות שזה אינה הוכחה ואפשר שאינו אלא רצון משה ואהרן ועושים בכישוף, ומשום הכי בקשו להראות שגם המה יעשו כך. אבל לא יכלו לעמוד לפני משה.

פרק ט, יב

יב וַיַּחֲזֵק ה' אֶת-לֵב פְּרֹעָה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל-מֹשֶׁה:

ויחזק ה' את לב פרעה. עד כאן כתיב ויחזק לב פרעה. היינו שהחזיק פרעה את לבו מאליו. עפ"י מה שמצא תואנה בדבר כמו שכתבתי לעיל ח' י"א. או ע"פ דבר החרטמים כמו שכתבתי שם ט"ו. והיינו שמסיים בכל מקום כאשר דבר ה' אין הפירוש דבור ממש אלא במה שהיסב ענין שיחזק לב פרעה היינו דבר ה'. וכמו שכתבתי בספר בראשית כ"ד נ"א. אבל במכה זו לא היה שום תואנה והחרטמים גם כן לא דבור מאומה. מכל מקום ויחזק ה' את לב פרעה. וע"ז מסיים כאשר דבר ה' אל משה היינו דבור ממש והוא ואני אקשה את לב פרעה.

ולא שמע אלהם. דברי משה ואהרן שבאו להוכיח מזו המכה לא אבה לשמוע אליהם כלל. ולא הוסיף להקל עוד העבודה, ומשום הכי כתיב ולא שמע אליהם.

פרק ט, יד

יד כי בפעם הזאת אני שלח את-כל-מגפתי אל-לבך ובעבדיך ובעמך בעבור תדע כי אין פמני בכל-הארץ :

את כל מגפתי. מוכח מזה הלשון דמכת ברד היה קשה מכל המכות שהיו עד כה. ומשום הכי נכלל בזה כל המגפות דהיינו מיתה, שהיו עד כה משמשים כל מכה במקצת כמו שביארנו לעיל ז' כ"ו עפ"י המדרש. ודיוק הכתוב, אבל לא היו כל כך נגפים כמו במכת ברד. ומזה למדנו עוד דמיתת אדם היה קשה מכל הצרות והיסורים שבא להם. ואם כן במכת בכורות שמתו עוד הרבה יותר מבמכת ברד מובן שהיה קשה מכולם. וזהו כונת רש"י מה שכתבתי למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות, דלא נחשוב דהא שנכנעו במכת בכורות יותר משום שהיתה מכה עשירית אבל אם היתה ראשונה וכדומה לא היו נכנעים בה אלא לא כן כי אם על ידי אותה מכה לבדה היה די להכניע לבבם ולעשות כרצון ה' אלא משום שרצה הקב"ה להרבות אותותיו ומופתיו במצרים לא בא במכת בכורות מתחלה.

וכ"ז **בעבור תדע וגו'.** לא שאני רוצה במגפה זו שימותו הרבה בני אדם שהרי אני מתרה בך ועתה שלח העז וגו' הרי שאינני רוצה במיתתכם אלא שאני רוצה במכה נפלאה המסוכנת כזו רק לבעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. כי במכת ערוב נוכח פרעה כי כח ה' בכל הארץ כמו כח אלוה בחלקו אשר חלק ה' להם לפי דעתם, כך יכולת ה' עדיין בכל העולם ולא עזב את הארץ להם לגמרי.

ועדיין היה יכול פרעה לחשוב כי כל אלוה בחלקו יכול לעשות כמו ה' בכל העולם. אבל במה שאני עושה עתה תדע שאני מפליא לעשות בכחי מה שאין שום כח אלהי יכול כזה אפילו במקומו. ואמר בעבור תדע בלשון יחיד דמשמעו רק פרעה ולא כל מצרים, משום

שהוא לבדו שמע ממשה שלא היה ברד כזה במצרים מיום הוסדה, והוא דבר פלא, אבל כל מצרים לא ידעו מזה, ובאשר לא היו רגילים בגשם וברד בהליכות ארץ מצרים, ע"כ היו יכולים לחשוב שבמקרה בעת שבא ברד מזדמן גם ברד כזה, מה שאין כן פרעה ידע כי ברד כזה אינו אלא פלא.

פרק ט, טו

טו פִּי עֵתָה שְׁלַחְתִּי אֶת-יָדִי וְאֶף אוֹתְךָ וְאֶת-עַמְךָ בְּדָבָר וַתִּפְחַד מִן-הָאָרֶץ:

כי עתה וגו'. הראה לדעת שתכלית המכה רק להודיע כבודו וגדלו ולא להעניש את כל מי שאינו ירא את דבר ה' ולא יניס את מקנהו ועבדיו אל הבתים כי אם היה רצוני להעניש הייתי שולח את ידי וגו'.

פרק ט, טז

טז וְאוֹלָם בְּעִבּוֹר זֹאת הָעֲמֻדָּתִיךָ בְּעִבּוֹר הָרֶאֱתָךְ אֶת-לַחֲי וְלִמְעַן סִפֵּר שְׁמִי בְּכָל-הָאָרֶץ:

ולמען ספר שמי בכל הארץ. לא בשבילך לבד, אלא כדי שימלא כבוד שמי בכל הארץ ובמה שתשארו בחיים תהיו אתם מספרים בכל מקום כל מה שאתם ראיתם.

פרק ט, יז

יז עוֹדֶךָ מְסַתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבַלְתִּי שְׁלַחֶם:

עורך מסתולל בעמי. מלשון מסלה כפרש"י אבל הכונה בזה אינו מדוקדקת לפרש"י מה שאמר לבלתי שלחם. אלא הכונה בזה הוא כמו שכתבתי לעיל דבמכת ערוב (ו, ו, ח, כח) החל פרעה להתבונן שהקב"ה פטרונם של ישראל ותובע עלבונם ומסיר מהם סבלות הקשה ומכל מקום העביד בהם, ואמר משה לעיל י"ב ועורך מחזיק בם, ובמכת הדבר ראה להקל עוד ועשה מסלות חדשות איך לצאת ידי חובתו ורק שלא לשלחם לגמרי. וזהו שאמר משה עורך מסתולל בעמי אתה מחפש מסלות איך לעשות עמהם רק לבלתי שלחם. ובתרגום יונתן עד כדון אנת מתרברב בעמי מפרש מסתולל מלשון סלו לרוכב בערבות וכן פירש הראב"ע והפרחון והכונה שאחר שהקל הרבה מעבודת ישראל ולא היה כדאי השעבוד אלא בשביל כבוד להשתבח בעמים שישראל עם ה' המה עבדיו.

פרק ט, יח

יח הנני ממטיר פֶּעַת מְחַר בְּרֵד כְּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא-הָיָה כְּמָהוּ בְּמִצְרַיִם לְמִן-הַיּוֹם הַזֶּה וְעַד-עֵתָה:

כעת מחר. בכדי שבין כך יעזזו המקנה הביתה.

אשר לא היה כמהו וגו'. זה היה ברד שבו אש מתלקחת ולא הזכיר הקולות והברד הקשה שהיה ג"כ להזיק את התבואה כאשר יבואר באשר עיקר המאמר היה להתרות בהם להעיז את מקניהם לבית, והמה לא ניזוקו אלא בברד שבו היה אש כאשר יבואר.

פרק ט, כג

כג וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת-מַטְּהוֹ עַל-הַשָּׁמַיִם וַיְהִי הָהֵנָּה נָתַן קֶלֶת וּבָרָד וַתִּהְלַךְ-אֵשׁ אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּמְטֵר ה' בְּרֵד עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם:

ויט משה את מטהו. אף על גב שאמר ה' ידך ולא הזכיר המטה הבין משה שכך דעת ה'. שהרי כבר אמר ה' למשה אשר במטה הזה יעשה את האותות אלא פירוש נטה ידך במטה. מה שאין כן לאהרן הוצרך ה' לפרש נטה ידך במטך. **ותהלך אש ארצה.** מהקולות היינו מהרעמים והברקים. ומהברד היינו מהתפוצצות הברד כמו שמפרש בפסוק הסמוך. וימטר ה' ברד וגו'. עוד היה ברד מוקשה ומוגלד כדרך ברד ושני אופני ברד האלה היו משלימים המכה כאשר יבואר.

פרק ט, כד

כד וַיְהִי בְרֵד וְאֵשׁ מִתְּלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבְּרָד כְּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא-הָיָה כְּמָהוּ בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאֲזַי הָיְתָה לְגוֹי:

ויהי ברד ואש וגו'. מפרש פסוק הקודם שהיה ברד שע"י הלך אש היינו שהיה אש מתלקחת בתוכו.

פרק ט, כה

כה וַיֵּךְ הַבְּרָד בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶת כָּל-אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד-בְּהֵמָה וְאֶת כָּל-עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבְּרָד וְאֶת-כָּל-עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבַּר:

ויך הברד. אותו הברד שבו האש. מאדם ועד בהמה במה שנתפוצץ זה הברד עליהם ונאחז האש בשערות ובבגדים ונשרפו משא"כ אלו היה ברד מוקשה לבד לא היה הורג את מי שכחו יפה לסבול הכאת הברד.

ואת כל עשב השדה הכה הברד. כתיב שנית הברד ללמדנו שלא הברד הקודם היה מזיק את גידולי קרקע שהרי אש אינו נאחז כל כך בגידולים בשעת חיבורם באדמה

שעיקרם לח אלא הברד הקשה בכח ההכאה שיבר. והיינו דכתיב בתהלים ע"ח (מז-מח) ויסגר לברד בעירם ומקניהם לרשפים ויהרוג בברד גפנם וגו' שני מיני ברד. עוד יש לדעת שדקדק הכתוב עץ השדה דמשמעו מה שגדל בשדה יחידי ואין הרבה אילנות סביבו מה שאין כן אילנות הגדלים ביער ובגנות לא היה הברד שלט כ"כ. ובתהלים ק"ה, לג כתיב וישבר עץ גבולם. הפירוש עץ שהיו נוהגים להעמיד על הגבול והמיצר שבין איש לאיש וזהו עץ השדה ולהלן י' ט"ו יבואר יותר ועוד עיין ס' ויקרא כ"ו ב'.

פרק ט, כו

כו וַיִּשְׁלַח מִצֵּי־אֵשׁ וְשֵׁן אֶשׁ-שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בְרֵד :

לא היה ברד. אבל הקולות נשמע גם שם וכדאיתא בברכות דף נ"ט א' שקולות של רעמים באים לפשט עקמימות שבלב. וזה היה נדרש אז הרבה.

פרק ט, כז

כז וַיִּשְׁלַח פְּרָעָה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חֲטָאתִי הִפְעַם ה' הַצְּדִיק וְאֲנִי וְעַמִּי הַרְשָׁעִים:

וישלח פרעה. משום שהיה משה ואהרן רחוקים מן הפלטין בשביל הברד. משאין כן בצפרדעים ובערוב שהיה פדות והיו עומדים סמוך לפלטין. ויקרא למשה ולאהרן. נתבאר לעיל דיוק השנוי שלא כתיב כאן אל משה.

פרק ט, כח

כח כַּח הַעֲתִירוֹ אֶל-ה' וְרַב מְהִיֵּת קִלְתָּ אֱלֹהִים וּבְרֵד וְאַשְׁלַחְתָּ אֶתְכֶם וְלֹא תִסְפּוּן לְעַמְד:

והעתירו אל ה' ורב מהיות קלת אלהים. תרגם אונקלוס צלו קדם ה' וסגי קדמוהי רוח דלא יהון עלנא קלין דלוט וכו'. מפרש ורב קאי על ה'. שיודע כח זה השם של הויה שהוא רב להציל מכח הדין שהוא בשם אלהים שהוא הדין הקשה.

מהיות קלות אלהים וברד. משמעות קולות אלהים שהמה נפלאים מהמורגל וכמו הר האלהים (ג,א). וע"ז קאי וברד והוא הברד שהיה בו אש מתלקחת ורק על שני אלה ביקש מכח הויה ב"ה שיתגבר על כח הדין. אבל לא ביקש על הברד הרגיל שמכונה ג"כ מטר באשר כולו מים ועיין להלן פסוק לג.

פרק ט, כט

כַּט וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי מֹשֶׁה כְּצִאתִי אֶת-הָעִיר אֶפְרַשׁ אֶת-כַּפֵּי אֱלֹהֵי הַקְּלוֹת יַחְדָּלְנָה וְהַבְּרָד לֹא יִהְיֶה-עוֹד לְמַעַן תִּדְעַה כִּי לִיהוָה הָאָרֶץ:

כצאתי את העיר אפרוש את כפי. בצפרדע ובערוב כתיב סתם אעתיר ולא פירש המקום והיינו משום שהיה בהכ"נ מיוחד לתפלה כמו שכתבתי לעיל ה' כ"ב והיה בעיר ולא היה מקום לחוש מה שהעיר מלא גילולי ע"ז אבל כאן היה נדרש לעצור את המטר היורד מלמעלה שיחדל מלירד היה נדרש פרישת כפי משה למעלה תחת שמי הרקיע. כמו שמצינו שאמר נעמן (מלכ"ב ה, יא) אלי יצא יצוא וגו' והניף ידו אל המקום ע"כ היה מוכרח לצאת מן העיר שהיא מלאה גילולים.

למען תדע כי וגו'. בלשון יחיד. כי רק פרעה לבדו ידע בכ"ז שנעשה עפ"י תפלה לה'. **כי לה' הארץ.** ידיעה חדשה היינו שהארץ שלו וחס על ישובה, ואינו רוצה בחורבנה כי אם מה שההכרח להודיע יד ה' כי חזקה היא. ועתה כי נודע יסיר ידו מלעשות שמות בארץ.

פרק ט, ל

ל וְאַתָּה וְעַבְדֶּיךָ יִדְעֵתִי כִּי טָרַם תִּירָאוּן מִפְּנֵי ה' אֱלֹהִים:

ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלהים. לא כדברך שאתה משכיל על רוממות הויה שהוא רב מכל הכחות. שיראה זו אין דרכה להתנוודד וכמו שכתבתי בספר דברים ל'. אבל ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלהים פירוש קודם שתגיעו ליראת הרוממות תיראון מפני ה' אלהים. מפני דינו הקשה וא"כ אינני בטוח שלא תחזור בך בשום העונש אבל מכל מקום הנני מתפלל.

פרק ט, לא

לא והפשתה והשערה נפתה כי השערה אביב והפשתה גבעל :

והפשתה וגו'. יפה פירוש הרמב"ן שכל זה הוא דבר משה לפרעה כי עוד לו לירא מפחד אלהים ועונשיו שעדיין מוכן להלקות גם החטה והכוסמת וצרי לומר שכבר ידע משה ממכת ארבה אף על גב שעוד לא הגיע בזה הדבור מכל מקום ידע מכבר וכל שכן לפי מה שכתבתי להלן י' כ"ט שהיה רשום במטה דצ"ך עד"ש באח"ב. ובלי ספק ידע פירושן.

פרק ט, לב

לב והחטה והפסמת לא נכו כי אפילת הנה:

כי אפילות הנה. הפשט מבואר ורש"י הביא המדרש. פלאי פלאות נעשה להם ומוצא הדרש מבואר ברבה. ועוד עיין להלן י' ט"ו הוכחה לזו.

פרק ט, לג

לג וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פְּרַעֲהַ אֶת-הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל-ה' וַיִּחְדְּלוּ הַקְּלֹת וַהֲבָרָד וּמָטָר לֹא-נִתְּדָ אֲרָצָה:

ויחדלו הקולות והברד. זהו ברד שבהם האש שעליהם ביקש פרעה. **ומטר לא נתך ארצה.** זהו הברד שעיקרו מטר ובסור המכה סרה לגמרי כמו שכתבתי הטעם לעיל ח' ט'.

פרק ט, לד

לד וַיֵּרָא פְּרַעֲהַ כִּי-חָדַל הַמָּטָר וַהֲבָרָד וְהַקְּלֹת וַיִּסֹּף לַחֲטָא וַיִּכְבַּד לְבוֹ הוּא וַעֲבָדָיו:
כי חדל המטר. זהו הברד שלא ביקש כלל. ע"כ ויוסף לחטא. מצא בזה מקום לחטוא כמו שכתבתי לעיל (ח,יא).

פרק ט, לה

לה וַיִּחְזַק לֵב פְּרַעֲהַ וְלֹא שָׁלַח אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד-מֹשֶׁה :
ולא שלח את בני ישראל. מכאן ואילך כתיב בני ישראל ולא את העם. ללמדנו שמאז החל להוקיר את ישראל והסיר מהם כל העבודה. וכאן נתקיים הלשון שני של גאולה והצלתי אתכם מעבודתם. והיינו דמסיים כאן בידים משה. דמשמעו הערה בע"פ כמו שכתבתי בכל מקום דכתיב ביד משה. וכן כאן היו שינויים מפעולות המכות עפ"י הסימן דצ"ך עד"ש באח"ב. שהיה על המטה אשר ביד משה. דבשלשה הראשונים לא הסיר הסבלות גם כן וממכת ערוב החל להסיר הסבלות כמו שכתבתי לעיל. וממכת ברד הסיר העבדות לגמרי. רק שלא רצה לשלחם אלא להתנהג בהם בכבוד. וכן עתיד להיות לפני גאולה העתידה כמו שכתבתי סוף שירת האזינו ועיין בחזית על פסוק שובי שובי השולמית וגו'.